

K FILOZOFICKÝM ZÁKLADOM SÚČASNÉHO REVIZIONIZMU

LEV HANZEL

Charakteristickou črtou vývoja medzinárodného robotníckeho hnutia za posledné štyridsaťročie je sformovanie a rozvoj revolučných spoločenských síl, ktoré sa stali — pod vedením Sovietskeho sväzu — hlavnými nositeľmi boja proti imperializmu, za mier, demokraciu a socializmus. Dôležitý medzník v tvorivom rozvíjaní marxistického myslenia i revolučnej politiky robotníckeho hnutia predstavuje XX. sjazd Komunistickej strany Sovietskeho sväzu. Vytvoril všestranné predpoklady pre ďalší rozmach revolučného boja proletariátu, národnooslobodzovacieho zápasu, i pre ďalšie úspechy mierového hnutia.

No triedny nepriateľ a jeho revizionistickí pomáhači sa ihneď pokúsili zneužiť úsilie komunistického hnutia o odstránenie niektorých prvkov dogmatizmu z teórie i politickej praxe robotníckych strán pre boj proti historickým uzneseniam XX. sjazdu KSSS, ktoré vytvorili predpoklady pre ďalšie víťazstvá revolučného zápasu. Medzinárodné komunistické hnutie sa tak čoskoro dostalo, a to najmä zásluhou juhoslovanských vedúcich činiteľov — do boja proti revizionizmu, ktorý sa usiloval a podnes usiluje v znamení „boja“ proti dogmatizmu, tzv. stalinizmu, „byrokratizmu“ a podobne, podkopávať základy a hlavne jednotu medzinárodného robotníckeho hnutia.

Boj proti revizionizmu úzko súvisí s úsiliami o jednotu robotníckej triedy a robotníckeho hnutia, ktorá je nevyhnutne potrebná pre vydobytie jeho cieľov a ktorej uskutočnenie je generálnou líniou všetkých komunistických a robotníckych strán. Boj za jednotu robotníckeho hnutia v súčasných podmienkach je zložitá a ťažká úloha. Predpokladom jeho úspechov je jednota v základných teoretických otázkach triedneho boja. Teoretické diskusie, ktoré v posledných rokoch prebiehajú v komunistickom a vôbec v robotníckom hnutí, nerozlučne súvisia s úsilím o vytvorenie jednoty vlastných radov.

Podkladom pre napísanie tejto state je prednáška, ktorú mal jej autor v marci roku 1958 v Halle (Nemecká demokratická republika) z príležitosti týždňa družby Univerzity Komenského v Bratislave s Univerzitou Martina Luthera v Halle. Preto je vypracovaná najmä na základe západonemeckej revizionistickej literatúry, proti náhľadom ktorej musí hlavne bojovať nemecké robotnícke hnutie, usilujúce sa o jednotu svojich radov i svojej krajiny za tak zložitých podmienok. Mnohých neinformovaných čitateľov prekvapí nápadná zhoda náhľadov západoeurópskych a juhoslovanských revizionistov. Práve preto sa domnievame, že aj takto materiálovo fundovaná stať môže pomôcť v boji proti hlavnému súčasnému nebezpečenstvu, proti juhoslovanskému revizionizmu.

Marxizmus-leninizmus je zovšeobecnením revolučných skúseností medzinárodného robotníckeho hnutia. Toto zovšeobecňovanie umožňuje odlíšiť všeobecné a podstatné skúsenosti jednotlivých krajín a revolučných strán od skúseností špecifických a nepodstatných a vytvára predpoklady, aby sa podstatné skúsenosti hnutia jednej krajiny mohli stať návodom činnosti pre revolučné hnutie iných krajín. Z tohto hľadiska hovoríme dnes o hlavných, zásadných skúsenostiach Sovietskeho sväzu, ľudovej Číny a ľudovodemokratických krajín, ktoré majú všeobecnú platnosť pre iné krajiny a revolučné strany.

Aplikácia všeobecných poučiek marxizmu-leninizmu však nesmie byť mechanická. Musí brať do úvahy zvláštne podmienky každej krajiny, jej ekonomiku, politickú štruktúru, kultúrnu úroveň a tradície, národnostné zloženie, medzinárodné postavenie atď.

Pri aplikácii všeobecných poučiek marxizmu-leninizmu sa treba vystríhať najmä dvoch nebezpečenstiev, dogmatizmu a revizionizmu.

*

Dogmatizmom nazývame vo všeobecnosti nesprávne lipnutie na litere marxizmu-leninizmu, na jeho zastaralých poučkách, ktoré boli vyslovené za odlišných historických podmienok. Dogmatizmus prikladá teda všeobecný význam poučkám, ktoré majú zmysel iba za určitých konkrétne-historických podmienok. V svojej najvšeobecnejšej podobe znamená teda kanonizovanie, konzervovanie všetkých i nepodstatných téz marxizmu-leninizmu viac-menej v tej istej forme, v akej boli pôvodne formulované. Dogmatizmus znamená teda jednostranný, skostnatelý výklad týchto poučiek v protiklade k požiadavke dialektiky, aby boli všestranne a pružne obsiahnuté všetky stránky javov objektívnej skutočnosti.

Dogmatizmus sa často stotožňuje s *citátomániou*. Iste je citátománia charakteristikou dogmatizmu a spôsobila v uplynulom období veľké škody rozvoju marxistického myslenia. Dogmatizmus má však v svojej najvšeobecnejšej podobe širší význam. Je to určité zameranie teoretického myslenia a praktickej činnosti, ktoré preniká vedu i ideológiu, politiku i organizačnú prácu. *Tvorivý* marxista vychádza predovšetkým z objektívnej skutočnosti, na ktorej preveruje teóriu a z ktorej vyvodzuje nové idey. Dogmatik sa riadi hlavne ideami, ktoré sa usiluje často násilne vnútiť skutočnosti.

Často sa tiež tvrdí, že dogmatizmus je iba plodom *pohľadania faktami*. Ani toto absolútne tvrdenie celkom neobstoí, lebo dogmatik, aj keď skúma objektívnu skutočnosť, riadi sa metafyzickým pravidlom „áno-áno, nie-nie“. Dogmatizmus znamená teda upadnutie na pozície metafyziky, odmietnutie marxistickej dialektickej metódy, ktorá predpokladá pružnosť myslenia, všestranné obsiahnutie javov objektívnej skutočnosti.

Stretávame sa aj s náhľadom, ktorý stotožňuje dogmatizmus s ľavičiarstvom a sektárstvom. Ani toto tvrdenie celkom neobstoí. Dogmatizmus nie je totiž vždy prejavom ľavičiarstva. Dejiny robotníckeho hnutia ukazujú, že revolučné sily museli často bojovať aj proti pravičiarškemu dogmatizmu. Jeho predstaviteľom bol napr. pred prvou svetovou vojnou Karol Kautský, v určitých obdobiach ruskí menševici; prvky pravicového dogmatizmu nachádzame aj u časti súčasných teoretikov pravicového socializmu a podobne.

Podstata dogmatizmu nespočíva teda v citátománii, v pohrdaní faktami, v sche-

matizme, školometstve, v zjednodušovaní, vo vulgarizácii atď. — ako to často počujeme. Aj to je prirodzene dogmatizmus, ale sú to iba prejavy dogmatizmu.

V čom však spočíva podstata dogmatizmu?

Vieme, že hlavnou črtou marxizmu-leninizmu, ktorá vyviera z jeho najvlastnejšej podstaty ako teórie revolučného robotníckeho hnutia, je jednota teórie a praxe. Marxizmus-leninizmus skúma objektívnu skutočnosť, vedecké javy, usiluje sa pochopiť zákonitosti vývoja, aby správne zameral revolučné úsilie robotníckej triedy. Spája teda v sebe dôslednú vedeckosť s revolučnou činnosťou. Ak porušujeme jednotu teórie a praxe, porušujeme tým základný princíp marxizmu-leninizmu. Teória odtrhnutá od objektívnej skutočnosti sa nevyhnutne stáva dogmou. *Odrhnutie teórie od objektívnej skutočnosti je hlavný zdroj dogmatizmu.*

Ak chceme teda v celej hĺbke pochopiť jednotlivé prejavy dogmatizmu, musíme ich skúmať z hľadiska tejto základnej podstaty, zdroja dogmatických náhľadov. Je to dôležité tiež preto, že iba na tomto základe môžeme správne odlíšiť revizionistické úsilia, zahalené často do rúcha „boja“ proti dogmatizmu, proti znevažovaniu faktov, proti schematizmu, školometstvu, zjednodušovaniu a podobne — od úprimných snáh o tvorivé rozvíjanie marxizmu-leninizmu.

*

Čo je revizionizmus? Revizionizmus úzko súvisí so sociáldemokratizmom, oportunistom a reformizmom. Aby sme v celej hĺbke pochopili, čo je revizionizmus, musíme poznať význam týchto pojmov.

Sociáldemokratizmus má z nich najširší význam. Rozumieme ním revizionistické teórie a oportunistickú a reformistickú prax v robotníckom hnutí. Sociáldemokratizmus je celá sústava protimarxistických foriem ideológie, organizačných princípov a metód politickej práce, ako aj malomeštiackych návykov a tradícií, ktoré sa objektívne usilujú urobiť z robotníckeho hnutia nástroj buržoáznej politiky. Od Engelsovej smrti až podnes sa usilujú teoretici a politici sociáldemokratizmu premeniť robotnícke hnutie na nerevolučný, zmierlivý, malomeštiacky príspevok buržoáznej politiky, bojujúci nanajvýš o čiastkové zlepšenie hospodárskeho a sociálneho položenia robotníckej triedy, pri zachovaní základov kapitalistického zriadenia.

Sociáldemokratizmus sa prejavuje napr. v nahradzovaní marxizmu-leninizmu niektorou formou buržoáznej ideológie (československá sociálna demokracia zastávala napr. masarykovské náhľady). V organizačných otázkach spočíva sociáldemokratizmus okrem iného v odmietaní zásady demokratického centralizmu a v budovaní reformistických strán na malomeštiackom spolkárskom základe, čo znemožňuje, aby boli revolučným predvojom ľudových mas. Spočíva aj v odtrhnutí vedúcich činiteľov pravicovo-socialistických strán od robotníckych mas, v podriaďovaní ich svetonáhľadu, spôsobu života a návykov malomeštiackému poňatiu atď. Tieto a podobné stránky sociáldemokratizmu zapričiňujú, že pravicovo-socialistické strany sú často už iba navonok robotníckymi stranami, ale v skutočnosti — svojou politikou, spôsobmi boja, spolupracou a zapredávaním sa buržoázii — predstavujú malomeštiacke, nerevolučné strany.

Nositelom sociáldemokratizmu v robotníckom hnutí kapitalistických krajín je tzv. robotnícka aristokracia (malá časť robotníckej triedy, skorumpovaná buržoáziou na úkor širokých ľudových mas), rôzne malomeštiacke živly, uvrhnuté neúprosťou kapitalistického vývoja do radov robotníckeho hnutia, zaostalešie vrstvy robotníckej triedy atď.

So zvyškami sociáldemokratizmu sa môžeme stretnúť aj v krajine, v ktorej už zvíťazila robotnícka trieda. Jeho nositeľmi môžu byť bývalí príslušníci sociáldemo-

kratickej strany, ktorí sa ešte nezbavili revizionistických náhľadov, malomeštiacke živly v radoch robotníckeho hnutia, určitá časť inteligencie a pod. Prejavom zvyškov sociáldemokratizmu v socialistickej spoločnosti sú napr. rôzne liberálno-buržoázne náhľady o slobode a demokracii, nepochopenie dôležitosti roľníckej otázky pre robotnícke hnutie a z toho vyplývajúce nedostatky v roľníckej politike, nechuf k ideologickej práci, ľahostajnosť k vedeckému svetonáhladu a zmiernivosť k nepriateľskej ideológii, nedoceňovanie robotníckej triedy a jej revolučnej strany a podobne. Veľmi rozšíreným sociáldemokratickým náhľadom, ktorý vyplýva z metafyzického poňatia otázky „rovnosti“ v kapitalistickej a socialistickej spoločnosti, je napríklad oportunistická požiadavka „spravodlivého“ rozdeľovania a „rovnakej mzdy“ v socialistickej spoločnosti, bez ohľadu na množstvo a akosť práce, vykonanej pre spoločnosť. Sociáldemokratický charakter majú aj iné rovnostárske tendencie, ktoré sa prejavujú napríklad pri pridelovaní bytov alebo pri pokusoch zavádzať v JRD rozdeľovanie výrobkov podľa hláv a podobne.

Nedoceňovanie škodlivosti sociáldemokratizmu sa môže stať nebezpečenstvom aj pre komunistickú stranu. Ako sa ukázalo, podľahli jeho náhľadom aj vedúci činitelia Sväzu komunistov Juhoslávie, ktorí zaviedli robotnícke hnutie tejto krajiny na nebezpečné scestie.

Sociáldemokratizmus má teoretickú a prakticko-politickú stránku, ktoré navzájom úzko súvisia, dopĺňujú sa a podmieňujú. Teoretickým zdôvodnením sociáldemokratizmu je revizionizmus. Prakticko-politickou stránkou sociáldemokratizmu je oportunizmus a reformizmus. Oportunizmus a reformizmus predstavujú uplatňovanie protimarkxistických náhľadov v politickej praxi robotníckeho hnutia.

Oportunizmus znamená vlastne vzdanie sa konečného cieľa robotníckeho hnutia, teda socializmu, v záujme chvíľkových výhod robotníckej triedy. Revolučné robotnícke hnutie, ktoré bojuje tiež sústavne za čiastkové záujmy robotníckej triedy, podriaďuje, spojuje tento boj s úsilím o dosiahnutie konečného cieľa. Oportunistické robotnícke hnutie považuje boj o čiastkové hospodárske a sociálne požiadavky za samoučel, odmieta podriadiť každodennú politiku strany cieľom hnutia. Ak napr. KSC viedla za buržoáznej ČSR robotníkov do štrajku proti kapitalistickému vykorisťovaniu, spojovala boj o mzdové požiadavky s bojom proti kapitalizmu vôbec, poukazujúc a vysvetľujúc, že príčinou ťažkého života robotníkov je kapitalistické zriadenie, ktoré spočíva v samotných základoch na vykorisťovaní a ktoré preto treba odstrániť. Oportunistické strany a odbory usilovali v štrajkoch nanajvýš o chvíľkové zvýšenie miezd, pričom odmietali bojovať súčasne aj proti kapitalistickému zriadeniu. Oportunizmus, uplatňovaný v robotníckom hnutí, umožňuje buržoázii prekonať revolučne situácie, a to čiastočnými ústupkami ľudovým masám v hospodárskych a sociálnych otázkach, pri zachovaní základov kapitalistického zriadenia. Oportunizmus umožňuje teda triednemu nepriateľovi klamať robotnícke masy, odvádzať ich pozornosť od podstatných otázok triedneho zápasu, od vybojovania hospodárskej a politickej moci a zameriavať ju výlučne na odvodené otázky — i keď v danej chvíli často veľmi dôležité.

Pod *reformizmom* rozumieme smer v robotníckom hnutí, ktorý odmieta revolučné zvrhnutie kapitalistického zriadenia a nastolenie politickej moci robotníckej triedy. Hlása evolučnú cestu k socializmu, reformami kapitalistickej spoločnosti. Reformizmus teda úzko súvisí s oportunizmom, lebo sa snaží o postupné „reformovanie“ kapitalistickej spoločnosti, podľa možností toho-ktorého obdobia, ktoré má časom „priviesť“ spoločnosť až k socializmu. Historická skúsenosť však ukazuje, že prechod od jedného spoločenského zriadenia k druhému (teda aj od kapitalizmu k socializmu) je možný iba revolučnou cestou, to znamená prechodom politickej a hospodárskej moci z rúk buržoázie do rúk

robotníckej triedy. Hlásať evolučnú, „reformistickú“ cestu k socializmu, vybudovanie socializmu v spolupráci s buržoáziou znamená teda vzdať sa vlastne boja za socializmus. „Reformistický“ socializmus je preto pre buržoáziu prijateľný a nemožno sa diviť, že ho často podporuje.

Teoretickým zdôvodnením oportunistickej a reformistickej praxe v robotníckom hnutí je *revizionizmus*. Marxizmus-leninizmus je už svojím vznikom, podstatou a zameraním revolučným učením. Vznikol a vyvíjal sa v nerozlučnej súvislosti s rastom revolučného uvedomenia robotníckej triedy a jej revolučného hnutia. Len čo časť robotníckeho hnutia zabŕdla do oportunistickej a reformistickej praxe, dostala sa do protirečenia s revolučnými závermi marxizmu-leninizmu. „Teoretici“ oportunistizmu a reformizmu prikočili preto k „oprave“, „revízii“ základných poučiek marxizmu. Od čias zakladateľa revizionizmu E. Bernsteina, cez K. Kautského, K. Rennera a iných, až po súčasné úsilia juhoslovanských revizionistov, sa tiahne červená niť „teoretických“ úsilí o vyvrátenie základov marxizmu-leninizmu, o jeho prispôbenie buržoáznej ideológii.

Revizionizmus je sústavou protimarxistických „teoretických“ náhľadov — neustále sa vyvíjajúcich a nadobúdajúcich v rôznych obdobiach odlišné formy, vždy však príbuzných a nesúcich pečať buržoáznej ideológie toho-ktorého obdobia — ktoré sa objektívne pod kepienkou „marxizmu“ alebo aspoň „socializmu“ snažia revidovať základné poučky marxizmu-leninizmu, prispôbiať učenie robotníckej triedy záujmom buržoázie. Revizionizmus sa týka všetkých teoretických otázok, ktoré súvisia s bojom a úsiliami robotníckeho hnutia. Jeho špecifičnosťou — ako zvláštnej formy buržoáznej ideológie — je, že pôsobí vo vnútri robotníckeho hnutia, že sa ho snaží objektívne podriadiť buržoáznym náhľadom, zväčša zo zdanlivých pozícií robotníckeho hnutia.

Tolko v krátkosti na vysvetlenie niektorých pojmov, dôležitých pre pochopenie podstaty revizionizmu. Často sa stretávame aj s iným poňatím týchto pojmov. Tak sa niekedy hovorí napr. o oportunistoch, pričom sa myslí nielen ich oportunistická politická činnosť, ale aj jej teoretické zdôvodnenie, reformistické náhľady a pod. I keď takéto použitie pojmu „oportunistizmu“ nezodpovedá skutočnému významu tohto slova, predsa ho nemožno, pokiaľ ide o obsah, považovať za nesprávne. Ako z nášho výkladu vysvitá, je totiž každý oportunista aj reformistom a revizionistom. V súčasnej dobe hovoríme napr. o juhoslovanskom revizionizme a máme pritom často na mysli nielen teoretické náhľady, ale aj praktickú politickú činnosť vedúcich činiteľov SKJ. Pokiaľ ide o obsah, nemožno ani v tomto prípade hovoriť o nesprávnosti, pretože politika vedúcich činiteľov SKJ je vskutku tiež oportunistická a reformistická. Možno povedať, že v každom období vystupuje do popredia tá-ktorá stránka sociáldemokratizmu. Pod touto sa potom často zhrňuje celá teoretická a praktická činnosť jeho nositeľov. Ale napriek tomu je potrebné, aby sme sa pridržiavali presne významu uvedených pojmov. V iných súvislostiach by ich ľubovoľné používanie mohlo viesť ku prekrucovaniu podstaty skúmaných javov a tým aj k nesprávnemu zameraniu ideologického a prakticko-politického zápasu.

TRI HLAVNÉ PRÚDY SÚČASNÉHO REVIZIONIZMU

V súčasnom období nachádzame v podstate tri hlavné prúdy revizionizmu. *Prvý* z nich je starý, maloburžoázny reformistický prúd, ktorého predstavitelia pristupujú k problémom súčasného kapitalizmu z tých istých pozícií ako zakladatelia revizionizmu

na prelome tohto storočia, teda z pozícií malého kapitalistického vlastníctva. *Druhý* prúd, ktorý vznikol po druhej svetovej vojne, sa vyznačuje priamym vychvalovaním štátno-monopolistického kapitalizmu, najmä amerického, ktorý je vydávaný za „stupeň“ k socializmu alebo za „priamu“ cestu do socialistickej spoločnosti. *Tretí* prúd, ktorý predstavujú juhoslovanskí činitelia, je svojráznym konglomerátom oboch predošlých. Jeho špecifícnosťou je najmä to, že sa mu podarilo ovládnuť jednu z komunistických strán a z tejto pozície sa snaží o rozkol medzinárodného robotníckeho hnutia. Súčasný juhoslovanský revizionizmus sa vnútropoliticky opiera o rôzne malomeštiacke živly, zaostalejšie vrstvy robotníckej triedy a pracujúcich, do vedomia ktorých je sústavne vštepaná malomeštiacka ideológia. Ideologicky sa táto skutočnosť prejavuje v preberaní tzv. bernsteinovského revizionizmu. Zahraničnopoliticky sa juhoslovanský revizionizmus orientuje na americký imperializmus, na jeho hospodársku pomoc. Táto skutočnosť nachádza ideologický výraz v preberaní náhľadov „najnovšieho“ západoeurópskeho „demokratického“ socializmu, ktorý sa opiera najmä o americkú buržoázu ideológiu. Ďalším zdrojom náhľadov juhoslovanských revizionistov je oživovanie rôznych trockisticko-bucharinovských teórií, ktoré sú teoretickým výrazom triedneho postavenia a kolísania malomeštiackych živlov.

Juhoslovanskí revizionisti spájajú teda rôzne revizionistické náhľady minulosti a súčasnosti, prispôsobujú ich svojej svojráznej situácii. Zatiaľ čo napr. západoeurópski revizionisti vždy odmietali a podnes odmietajú uznať V. I. Lenina za pokračovateľa a ďalšieho rozvíjateľa marxizmu, juhoslovanskí revizionisti sa naopak vyhlasujú za „prívržencov“ leninizmu, za jeho ďalších „rozvíjateľov“. Pritom však v mene boja proti „dogmatizmu“ a „stalinizmu“ vyvracajú a popierajú celý rad základných poučiek marxizmu-leninizmu, prechádzajú v podstate na ideologické pozície buržoázie.

Špecifícnosťou ideológie juhoslovanských revizionistov teda je, že je zaobaľovaná do marxisticko-leninského, komunistického a nacionalistického „rúcha“. Práve táto zvláštnosť vytvára dnes z Juhoslávie hlavné, a to veľmi nebezpečné centrum súčasného revizionizmu. V období obrovských hospodárskych a politických úspechov Sovietskeho sväzu, ľudovej Číny a ľudovodemokratických krajín — keď sa doterajšie formy revizionizmu už vo veľkej miere skompromitovali v očiach európskej robotníckej triedy — je pre buržoáziu neobyčajne vítaná pomoc juhoslovanského revizionizmu, ktorý sa vydáva za „najnovšiu“ formu marxizmu-leninizmu.

Juhoslovanský revizionizmus charakterizuje — podobne ako súčasný vývoj európskych pravicovo-socialistických strán — všeobecný odklon od základov marxizmu-leninizmu a od socialistických ideí vôbec. Ako správne poukázal švajčiarsky marxista Georg Hartman v článku *Nová tvár revizionizmu*¹, jeho základom je čoraz viac náhľad, že súčasný kapitalizmus prechádza postupne do socializmu a má vraj už teraz črtu socialistickej spoločnosti. Kapitalizmus sa vraj „mení“ smerom k socializmu, a to údajným zvýšením úlohy, ktorú hrá „nadtriedny“ štát v kapitalistických krajinách. Touto okolnosťou vzniká vraj zvláštna hospodárska štruktúra, v ktorej sa rušia alebo obmedzujú určité zákony kapitalizmu. Juhoslovanskí revizionisti popierajú pritom objektívnu skutočnosť, že predstavitelia finančného kapitálu sú v kapitalistických krajinách naďalej vlastníkami hlavných výrobných prostriedkov a na základe tohto postavenia si prisvojujú zisky a nadzisky z výroby, ovládajú štát a celý hospodársky a politický život buržoázných krajín.

Pod pojmom revizionizmus rozumieme zväčša smer, ktorý sklzol z pravicových

¹ Vorwärts (Curych), 21. III. 1958.

náhľadov na pozície triedneho nepriateľa. No jestvuje aj „ľavicový“ revizionizmus. Predstavovala ho napr. tzv. nemecká „ultraľavicová opozícia“, ktorá sa nazývala „Lenin-Bund“ a ktorej predstavitelia (Urbans, Scholem, Maslow, Ruth Fischerová) v období po druhej svetovej vojne pod zámienkou boja proti „stalinizmu“ rozvracali Komunistickú stranu Nemecka a usilovali sa prispôsobiť jej politiku oportunistu II. internacionály. V mnohých komunistických stranách sa po XX. sjazde KSSS prejavil ako hlavné nebezpečenstvo práve ľavicový revizionizmus. Jeho predstavitelia nevystupovali otvorene proti marxizmu-leninizmu, neusilovali sa ho otvorene revidovať z malomeštiackých pozícií, ale tvrdili, že práve oni ďalej rozvíjajú marxizmus-leninizmus, prizeraúc k „národným špecifičnostiam“. Z tejto navonok „marxistickej“ pozície falšovali hlavné poučky marxizmu-leninizmu.

Nesmieme strácať zo zreteľa, že čím viac sa na ceste k socializmu zužuje kapitalistická hospodárska základňa, tým rýchlejšie sa stierajú nepodstatné rozdiely rôznych foriem buržoáznej ideológie, ktoré sa navzájom preplietajú, splyývajú v spoločný reakčný prúd. Ich podstata a ciele zostávajú pritom rovnaké.

Tak sa v súčasnom období revizionistické tendencie často prelínajú s prejavmi nacionalizmu a šovinizmu, ktoré mu pomáhajú získavať čo najširšiu masovú základňu. Môžeme povedať, že nacionalizmus zjednocuje rôzne revizionistické tendencie, rôzne formy a prejavy revizionizmu. Najmodernejšia súčasná revizionistická teória tzv. národného komunizmu má typický nacionalistický charakter. Na úseku filozofie sa úkaz splyvania rôznych foriem buržoáznej ideológie prejavuje napr. v podmienkach ľudovej demokracie tak, že rôzne protimarxistické filozofické náhľady — ktoré dnes nemožno formulovať otvorene — sa navzájom preplietajú a prelínajú, nadobúdajú formu akéhosi modifikovaného pozitivizmu, ktorý sa obzvlášť hodí pre vedomé i nevedomé maskovanie nemarxistického postoja.

Stretávame sa tiež často s náhľadom, že revizionizmus je nesprávnou reakciou na dogmatizmus. Toto tvrdenie nemá, prirodzene, všeobecnú platnosť. Je pravdivé iba vo vzťahu k ľuďom, ktorí sa nikdy nezbavili malomeštiackeho spôsobu myslenia a nezakotvili pevne na pozíciách marxizmu-leninizmu. Týka sa to napr. niektorých starších vedeckých pracovníkov, ktorí síce študovali marxizmus-leninizmus, ale nepochopili ho v celej hĺbke. Poňali dialektický materializmus dogmaticky, nevedeli na jeho základe vypracovať novú, dialektickú metódu svojej vedeckej práce.

Objektívna skutočnosť je pritom taká, že keď prekročí dogmatizmus určitú hranicu, vyvoláva svoj protiklad, revizionizmus. Proces prudkého a bolestného prechodu od dogmatizmu k revizionizmu vidíme nateraz napr. u časti straníckej inteligencie v niektorých západných krajinách (napr. Spojených štátoch, Anglicku, Taliansku atď.). Ľudia, ktorí boli po roky v zajatí svojho obmedzeného, dogmatického poňatia marxizmu-leninizmu, prechádzajú teraz — keď vidia krach svojich vlastných dogmatických predstáv a ilúzií — do opačného tábora. Začínajú popierať nielen dogmy, ale tiež vedecky overené princípy marxizmu-leninizmu a nevyvrátiteľné úspechy socializmu. Vo všetkom vidia chyby a dogmy, ktoré by sa mali odmietnuť. Včerajší dogmatici nepochopili teda podstatu dogmatizmu a stali sa revizionistami.

SPOLOČENSKÉ KORENE DOGMATIZMU A REVIZIONIZMU

Pre určenie správnych ciest k prekonaniu dogmatizmu a revizionizmu je dôležitý rozbor ich spoločenských koreňov.

Poukázali sme už na tých nositeľov dogmatických náhľadov, ktorí sa nikdy nedostali dôsledne na pozície robotníckej triedy a marxistického svetonáhľadu. Ich príslušnosť k marxisticko-leninskému tábora nebola často úprimná alebo iba prechodná. Nevedeli sa v podstate nikdy zbaviť idealistického svetonáhľadu. Usilovali sa z rôznych dôvodov prispôsobiť novým pomerom, podmienkam diktatúry proletariátu, ale v skutočnosti nevedeli proces preorientovania na pozície robotníckej triedy zavŕšiť. Marxizmus-leninizmus — i keď ho študovali — pochopili ako súhrn metafyzických poučiek, ktoré nemali pre nich význam v praktickej činnosti. Triednym koreňom ich dogmatických náhľadov je v podstate malomeštiacke poňatie marxizmu-leninizmu, malomeštiacky, anarchistický radikalizmus v poňatí spoločenského diania, ktorý ich v súčasnom období privádza zasa často k otvorenému odmietnutiu vedeckého svetonáhľadu.

No charakteristickou črtou toho druhu dogmatizmu — ktorý sa v súčasnom období hlavne usiluje využiť triedny nepriateľ — je, že spravidla nie je výsledkom cudzích, teda buržoázných alebo maloburžoázných vplyvov na robotnícke hnutie, ale vyvíja sa vo vnútri samotného robotníckeho hnutia. Nositeľmi dogmatizmu boli často oddaní bojovníci komunistického hnutia, ktorí sa v období vplyvu kultu osobnosti mýlili v niektorých otázkach, a to často s celým medzinárodným robotníckym hnutím. Skutočnosť, že nositeľmi dogmatizmu sú často súdruhovia subjektívne bezvýhradne oddaní robotníckej triede a komunistickému hnutiu, vytvára predpoklady pre ich presvedčenie o nesprávnosti ich náhľadov. No triedny charakter dogmatických náhľadov tohto druhu nesmie zmenšovať našu vôľu bojovať proti nim.

Revizionizmus je — oproti dogmatizmu — malomeštiacky prúd v robotníckom hnutí, je výrazom nálad drobnej buržoázie a zmešťačenej robotníckej aristokracie, ktorá sa v ťažkých obdobiach robotníckeho hnutia zrieka socialistickej straníckosti a disciplíny a usiluje sa nájsť nejaké kompromisné, stredné postavenie medzi pozíciami robotníckej triedy a buržoázie. Revizionizmus je teda ideologický odraz triedneho postavenia malomešťačka, ktorý kolíše medzi dvoma hlavnými silami súčasnej spoločnosti a približuje sa raz k tej, druhý raz k onej podľa toho, aká je konkrétna situácia, akú silu a vplyv má buržoázia na robotnícku triedu. Pritom nesmieme zabúdať, že revizionizmus hrá vždy významnú úlohu v celkovej politickej a ideologickej koncepcii veľkoburžoázných, monopolistických, imperialistických kruhov.

Ako teda vidíme, triedna povaha dogmatizmu a revizionizmu je podstatne odlišná. Ako ukázal taliansky autor Mauro Scoccimarro,² dogmatizmus je prekážkou a zábranou v rozvoji a plnom uskutočňovaní politickej línie strany. Revizionizmus je však nebezpečenstvom pre správnu orientáciu strany. Dogmatizmus brzdí a spomaľuje boj strany, revizionizmus však hrozí zmeniť jeho smer. Revizionizmus predstavuje teda ideologický vplyv triedneho nepriateľa, nástroj buržoázie. Preto boj proti revizionizmu — ako ukázala aj Deklarácia predstaviteľov komunistických a robotníckych strán socialistickej krajín, prijatá v Moskve v novembri 1957 — je hlavnou úlohou komunistických strán, bez ktorého nemožno viesť boj proti imperializmu v celej šírke.

Revizionizmus je v súčasnom období — v porovnaní so strnulým dogmatizmom a konzervativizmom — väčším nebezpečenstvom najmä preto, že sa navonok tvári ako zástanca „nových síl“, že zneužíva slabiny dogmatizmu a vyvoláva najmä v niektorých vrstvách klamný dojem, že odstráni všetko, čo brzdí rozvoj iniciatívy ľudu, že privodí „základný obrat“. Preto opisuje minulosť ako rad chýb a nedostatkov a sľubuje ľuďom „raj“ budúcnosti. Ale už prvé praktické kroky, smerujúce k revízii marxisticko-lenin-

² Nová mysl, č. 2, 1948.

ských princípov, overených medzinárodnou skúsenosťou socialistickej výstavby, sa obracajú proti socializmu a ľudu. Dokázali to jasne napr. kontrarevolučné udalosti v Maďarsku.

KU GNOZEOLOGICKÝM KOREŇOM DOGMATIZMU A REVIZIONIZMU

O niektorých z nich sme už hovorili. Všimnime si ešte otázky: Ako vysvetliť, že sa v poslednom dvadsaťročí natoľko rozšíril dogmatizmus a najmä v poslednom čase aj revizionizmus, a to napriek tomu, že marxizmus-leninizmus je predsa svojou podstatou dialektickým, tvorivým učením.

Domnievame sa, že má pravdu bulharský autor Najdenov,³ ktorý napísal, že dogmatizmus a revizionizmus majú hlboké gnozeologické korene. Objektívna skutočnosť sa totiž neustále mení, vyvíja. To vedie k tomu, že skutočnosť už často nezodpovedá starým ideám a predstavám, ktoré si ľudia o nej vytvorili. Treba súhlasiť s čínskymi súdruhmi, ktorí napísali,⁴ že subjektívne poňatie nemôže nikdy úplne zodpovedať objektívnej skutočnosti a preto sú čiastkové a dočasné chyby nevyhnutné. Možnosť chýb, úchyliet a napokon i dogmatizmu a revizionizmu je teda daná už v povahe ľudského poznávania.

Kedy sa však z tejto gnozeologickej možnosti stáva skutočnosť? Z tejto možnosti sa stáva skutočnosť za určitých spoločenských podmienok. Ak napr. objektívna skutočnosť už nezodpovedá starým ideám a predstavám ľudí a pozorovateľ sa nevie pružne orientovať v novej skutočnosti — napr. v dôsledku toho, že si nevedel vytvoriť dosť hlboký vzťah k marxizmu-leninizmu, alebo ak dočasne stratil túto schopnosť v dôsledku vplyvu kultu osobnosti — upadá nevyhnutne do dogmatizmu a subjektivismu. Pritom môže stáť subjektívne často úprimne na pozíciách robotníckej triedy. Ak niekto v tejto situácii ešte neprekonal malomeštiacke triedne hľadiská v posudzovaní spoločenského diania a usiluje sa — vedome či nevedome — vysporiadať s novou skutočnosťou z malomeštiackeho, metafyzického stanoviska, privedie ho subjektivistické posudzovanie skutočnosti nevyhnutne k revizionizmu, k odmietaniu základných princípov marxizmu-leninizmu.

Marxista musí vedieť používať marxistickú dialektickú metódu pri skúmaní nových javov objektívnej skutočnosti. Nie každý jednotlivec to dokáže. Tí, čo nevedia samostatne, tvorivo myslieť a konať — opierajúc sa o základné princípy marxisticko-leninskej teórie — upadajú do dogmatizmu alebo revizionizmu.

Možnosť dogmatizmu a revizionizmu tkvie teda tiež v povahe ľudského myslenia, ktoré zaostáva za poznávanou skutočnosťou. V roztržke objektu a subjektu sa skrývajú gnozeologické korene dogmatizmu a revizionizmu, ktoré sú po poznávacej stránke plodom subjektivismu. Tento gnozeologický základ — spolu s celým radom iných faktorov (z ktorých základný je faktor spoločenský) — podmieňujú jestvovanie dogmatizmu a revizionizmu.

SPRÁVNE PONÍMAŤ POJEM REVIZIONIZMU

Je dôležité nepuncovať za revizionizmus každú menšiu chybu, ktorej autor stojí v podstate na pozíciách marxizmu-leninizmu. Domnievame sa, že má pravdu maďarský

³ Novo vreme, Sofia 1957, č. 3.

⁴ O historických skúsenostiach diktatúry proletariátu, Bratislava 1957.

autor Géza K a s s a i,⁵ ktorý píše, že chyba alebo niekoľko chýb ešte neznamená úchylku. Chyby môžu sklŕnuť na úchylky, ale nie je to zákonité. Z chýb a úchyliet sa môže vyvinúť revizionizmus, ale úchyľka nemusí nevyhnutne prejsť v revizionizmus.

Nech už ide o akúkoľvek chybu, podstatné je, či sa chyba včas napraví, alebo nie. Ak chyby včas neodstránime, hromadia sa, vyvíjajú sa vlastným smerom a vytvárajú nesprávne ideologické platformy, úchylky. Marxizmus-leninizmus nechápe teda pod pojmom „úchyľka“ jednotlivé chyby. Lenin napr. napísal, že ak hovoríme o „úchyľke“, súčasne zdôrazňujeme, že v tom nevidíme ešte nič definitívneho alebo absolútneho, ale iba počiatok politického smeru, ku ktorému má strana zaujať svoje stanovisko. Pritom treba podčiarknuť, že už úchyľka je často pre stranu veľmi vážnym nebezpečenstvom. Lenin napríklad hovoril, že úchyľka smerujúca k rozvráteniu revolučnej strany a triednej jednoty proletariátu je osudnou a nebezpečnou úchyľkou z revolučnej cesty. Revizionizmus sa kvalitatívne líši od úchyľky tým, že je to teoretický a politický smer, ktorý je už definitívny. Revizionizmus popiera základné poučky marxizmu-leninizmu, predstavuje objektívne prechod z pozícií robotníckej triedy na pozície triedneho nepriateľa.

Nemožno súhlasiť ani s náhľadom, ktorý na určujúce miesto pri posudzovaní charakteru niektorých náhľadov (či tieto predstavujú revizionizmus alebo nie) kladie subjektívne úmysly autora. Vec totiž nespočíva v dobrých alebo zlých úmysloch, ale v objektívnom výsledku určitej činnosti. Ako nikde, ani v spoločensko-politickom živote, nejestvuje abstraktná pravda, nejestvujú izolované javy. O spoločenskom zmysle revizionizmu si nemôžeme robiť úsudok podľa vnútorných, subjektívnych pohnútok jeho nositeľov, ale podľa objektívnych účinkov. Isteže sú dôležité aj subjektívne úmysly nositeľov revizionistických náhľadov, ak hľadáme cestu, ako pristúpiť k prekonaniu nesprávnych náhľadov.

Veľmi dôležité je odlišovať tendencie, ktoré môžu viesť k revizionizmu, od zavŕšeného revizionizmu. Iste by bolo nesprávne prehlásiť za revizionistu človeka, ktorý sa pracne prebojováva na pozície marxizmu-leninizmu, napr. v svojom vednom odbore, ale tento proces ešte nezavŕšil. V takomto prípade je na mieste skôr súdružská pomoc a rada.

*

Na druhej strane nemožno súhlasiť s príliš úzkym vymedzením pojmu revizionizmu, podľa ktorého by vraj bolo nesprávne zahrňovať pod pojem revizionizmus súčasný pravicový sociáldemokratizmus. Podľa tohto náhľadu by vraj nebolo výstižné charakterizovať napr. Molletovu politiku ako revizionizmus, lebo v tomto a podobných prípadoch ide priamo o sociálimperializmus. O revizionizme je vraj správne hovoriť vtedy, keď ide o tendencie priamo v komunisticком hnutí a hlavne medzi ľuďmi, ktorí sympatizujú so socializmom. U nás sú to vraj väčšinou nestranníci, stúpenci socializmu, v západnej Európe zasa z väčšej časti tiež ľavicoví sociálni demokrati.

Domnievame sa, že takéto poňatie pojmu revizionizmus je príúzké. Neberie do úvahy, že pravicovo-socialistické strany, i keď svojou politikou prebojovávajú objektívne záujmy buržoázie, sú vo veľkej miere robotníckymi stranami a ich ideológia je viacmenej vždy zaobalená do pseudosocialistického a často i pseudomarxistického rúcha. Boj o jednotu robotníckej triedy a robotníckeho hnutia vyžaduje bezpodmienečne odhaliť pseudosocialistickú ideológiu a politiku pravicových socialistov a získať masu

⁵ Társadalmi Szemle, 1958, č. 1.

robotníctva a iných pracujúcich — ktoré idú nateraz za pravicovo-socialistickými stranami — pre politiku jednotného frontu. Neuznať pravicovo-socialistické náhľady za revizionistické by znamenalo nepovažovať, čo sa členstva a vplyvu týka — socialistické strany za robotnícke. To však odporuje objektívnej skutočnosti. Viedlo by to nevyhnutne k sektárskemu postojovi v politickom a ideologickom zápase komunistických a robotníckych strán v pomere k masám socialistických robotníkov a pracujúcich.

Spomenuté príklady poukazujú na dôležitosť správneho poňatia dogmatizmu a revizionizmu. Marxisticko-leninské vymedzenie ich pojmov nám pomáha správne zamerať naše úsilie v každodennom, politickom i ideologickom boji.

NIEKOTRÉ ŠPECIFICKÉ ČRTY SÚČASNÉHO REVIZIONIZMU

Prejdime k niektorým filozofickým otázkam súčasného revizionizmu.

Domnievame sa, že nemožno súhlasiť s Najdenovom, ktorý v uvedenom článku tvrdí, že „súčasný revizionizmus vo svojej najvšeobecnejšej forme neberie príliš zreteľ na filozofické základy marxizmu...“ Tento náhľad môže byť iba výsledkom jednostranného sledovania revízie marxizmu-leninizmu v kapitalistických i niektorých ľudovodemokratických krajinách.

Súčasný revizionizmus úzko súvisí s revizionizmom minulosti. Medzi „klasickým“ revizionizmom Bernsteina a spoločníkov a dnešnými filozoficko-teoretickými náhľadmi pravicových socialistov, ako i juhoslovanských revizionistov, jestvuje súvislosť i kontinuita, ale tiež dôležitý rozdiel. Súčasní superrevizionisti — ako ich nazýva jeden z nich, Friedrich Stampfer — sa často už ani nevydávajú za „marxistov“. Nehovoria už o „oprave“ marxizmu, ale o jeho „prekonávaní“. „Spojovať socializmus s marxizmom by znamenalo hodiť socializmus cez palubu“ — napísal západonemecký revizionista Gerhard Weisser.⁶

Generálnu líniu tzv. totálneho revizionizmu vytýčili vedúci pravicovo-socialistickí činitelia.

Labourista Morgan Philipps vyhlásil napr. na konferencii COMMISCO⁷, že anglickí socialisti úplne odmietajú marxizmus a zásady triedneho boja vo všetkých jeho formách a prejavoch. Svoju vnútornú a zahraničnú politiku opierajú jedine o zásady demokracie a kresťanstva, ktoré im vraj odkázali veľkí náboženský reformátori dávno predtým, ako prišiel Marx na svet.

Medzičasom už zomrelý vodca francúzskych socialistov Léon Blum⁸ napísal, že v dnešnej dobe každý pokus, podnikaný s cieľom zdokonaľiť kapitalistické zriadenie, vedie k socializmu. Léon Blum takto vymedzuje pojem tohto socializmu: „Socializmus je morálka a skoro náboženstvo, natoľko ako doktrína... je presnou aplikáciou tých vznešených a všeobecných citov na súčasný stav spoločnosti, na ktorých sa postupne založili morálky a náboženstvá“. Podľa Bluma je socializmus vlastne modernou formou náboženstva.

Francúzsky socialista Vincent Auriol⁹ napísal, že to, „čo nazývame gaullizmom, zodpovedá najvyššej a najčistejšej tradícii jaurès-izmu“. V tej istej práci čítame ešte podivnejšie poňatie „francúzskeho“ socializmu, ktorý vraj urobil syntézu materialistic-

⁶ Der Sozialdemokrat, Berlín 1947.

⁷ Daily Herald, Londýn 1950.

⁸ Populaire, Paríž 1946.

⁹ Vincent Auriol, Souvenir sur Jean Jaurès, Paríž 1945, 11, 17.

kého a idealistického poňatia dejín a zakladá sa jednak na Marxovej dialektike, ako aj na ľudskom a republikánskom idealizme francúzskej buržoáznej revolúcie.

Ani západonemeckí oportunisti nezaostávajú v zdôvodňovaní „moderného“ revizionizmu. Kurt Schumacher¹⁰ napr. napísal, že rád priznáva, „že marxizmus nie je výlučným základom socializmu, na ktorý musí počúvať každý socialista. Rád dávam“ — napísal doslovne Schumacher — „každému socialistovi právo zdôvodňovať socializmus z iných motívov a z iných argumentácií, od filozofických cez etické k náboženským“.

Tak vytyčujú pravicovo-socialistickí politici ideologickú líniu svojich strán. Čoraz hlbší odklon ich politiky od záujmov robotníckej triedy a socializmu má byť podložený a prehĺbený aj úplným ideovým odklonom od marxizmu k buržoáznej ideológii.

*

Aj revizionistickí filozofi „z povolania“ vynakladajú veľké úsilie, aby filozoficky zdôvodnili politickú líniu oportunistov.

Francúzsky revizionista Izard¹¹ napísal, že to bol Lenin, ktorý vyvodil logické závery z marxizmu. „Ak teda socializmus myslí, že stratí svoju revolučnú dôstojnosť, ak nezostane celkom marxistický, tak je odsúdený stratiť všetkých prívržencov v prospech komunistov, ktorí zastávajú marxistické myšlienky oveľa prísnejšie a absolútnejšie“. Taký je myšlienkový chod dnešných revizionistov: každá forma ideológie, ktorá slúži boju proti komunistickému hnutiu, je pravdivá. Svojrázne aplikovanie pragmatizmu v tejto otázke.

Rakúsky revizionista Franz Kreuzer¹² napísal zasa, že socialistické hnutie bojuje o nové vyjadrenie svojho programu a svojej ideológie. Požiadavky ďalšieho rozvíjania socialistických cieľov vychádzajú z rôznych strán a vyvierajú z rôznych motívov, ale mnohým je spoločné jedno: úsilie definovať socializmus čo možno najmenej socialisticky. Kreuzer súhlasí s týmto názhľadom, iba odporúča, aby bolo zachované slovo „socializmus“, lebo, ako doslovne píše, „v našej dobe túžba ľudí po nejakej ilúzii je zo dňa na deň silnejšia“. Navrhuje preto ponechať slovo socializmus, ale dať mu iný obsah, treba — ako hovorí — „oživiť“ socializmus.

Aj západonemecký revizionista Klaus-Peter Schulz¹³ tvrdí, že vodcovia sociálnej demokracie konajú správne, ak sa usilujú „odhodiť príťaž marxizmu, aby mohli v budúcnosti ľahšie a účinnejšie napredovať... Je správne, že sociálna demokracia má odvalu osvedčiť sa, že už dávno nie je marxistickou stranou a že odteraz ňou už ani nechce byť“. Tak navrhuje Schulz odstrániť posledné zvyšky marxizmu z teórie i praxe nemeckej sociálnej demokracie.

Ako vidíme, pravicovo-socialistickí ideológovia vynakladajú nemalé úsilie, aby zbavili robotnícke hnutie „príťaže“ marxizmu. Ale aj niektorí ideologickí pracovníci socialistických krajín zastávajú v súčasnej dobe podobné stanovisko.

Poľský revizionista Kolakowski napísal napr. roku 1957 článok pre časopis *Nowa kultura* pod charakteristickým titulom *Aktuálne a neaktuálne poňatie marxizmu*. Tvrdí v ňom, že koncepcia marxizmu, ktorá bola v podstate stanovená pre určitý okamih (robotníckou stranou a jej Ústredným výborom), sa zlomila vo vedomí veľkej

¹⁰ Kurt Schumacher, *Reden und Schriften*, Berlin 1953, 77.

¹¹ M. Georges Izard, *Človek je revolučný*, Paríž 1949, 24.

¹² Die Zukunft, Viedeň 1957, 263.

¹³ Klaus-Peter Schulz, *Sorge um die deutsche Linke*, Kolín-Berlín 1954, 73.

väčšiny intelektuálov, ktorí sa považovali za marxistov. Zakladá teda svoje „teórie“ na náhľade, že marxizmus neodráža zákonitosti vývoja objektívnej skutočnosti, ale že jeho učenie bolo umele vykonštruované, ba „stanovené“ straníckymi orgánmi.

Kolakowski sa tiež domnieva, že v oblasti spoločenských vied môžu „žiť vedľa seba rôzne typy metodológie a úspešne si konkurovať, že hranica medzi marxizmom a nemarxizmom je viac ako pohyblivá“. Popiera teda skutočnosť, ktorú uznávajú zväčša aj nepriatelia robotníckeho hnutia, že marxizmus a buržoáznou ideológiu oddeľuje hlboká priepasť.

Revizionisti však vedia, ako hlboko sú zakorenené myšlienky marxizmu-leninizmu v robotníckej triede. Preto povedľa frontálneho útoku proti základom marxistického svetonáhľadu sa usilujú zastríeť rozdiel medzi marxisticko-leninskou a buržoáznou ideológiou.

Pokúšajú sa to dosiahnuť napr. poprením platnosti leninizmu, marxizmu to obdobia imperializmu, pre súčasné obdobie. Švajčiarsky revizionista Hugo Jordi¹⁴ napísal napr., že „leninizmus nie je univerzálnym učením, ale výrazom typicky ruských pomerov a skúseností“. Paul Sering¹⁵ tvrdí zasa, že „nárok bolševizmu, že je legitimným dedičom Marxovho myšlienkového bohatstva, je neudržateľný. Marxizmus je vo všetkých svojich základných myšlienkach produktom európskeho vývoja“. Bolševizmus nie je vraj „ortodoxným marxizmom“, ale je „rusifikovaným marxizmom“, ktorý je nepoužiteľný na západoeurópske podmienky.

Revizionisti popierajú teda medzinárodný význam výstavby socializmu v SSSR, ktorá napriek svojim určitým špecifickosťami ukázala všetkým krajinám a revolučným stranám všeobecne zákonitosti prechodu od kapitalizmu k socializmu. Úsilie o poprenie platnosti leninizmu pre všetky krajiny smeruje objektívne k ideovému odzbrojeniu robotníckeho hnutia, lebo ho zbavuje revolučnej teórie, rozpracovanej na súčasné podmienky triedneho zápasu.

POPIERANIE MARXIZMU AKO SVETONÁHLADU

Jednou z foriem boja o „vyvrátenie“ marxizmu je aj úsilie dokázať, že marxizmus nie je svetonáhľadom.

V návrhu nového programu Socialistickej strany Rakúska¹⁶ sa napr. tvrdí, že socializmus „sa snaží o lepší a spravodlivejší hospodársky a spoločenský poriadok, než je poriadok, aký môže poskytnúť kapitalizmus; jeho túžby sú preto z tohto sveta, takže v tomto zmysle nepredstavuje svetonáhľad.“

Ernst Böse¹⁷ zasa tvrdí, že „ak raz uznáme vedecký charakter marxizmu, tak sú vlastne zbytočné všetky diskusie o tom, či je marxizmus svetonáhľadom“. Svetonáhľad vraj vychádza zo súvislosti celého sveta, prírodného i spoločenského a usiluje sa vniknúť do podstaty vecí prekročením skúsenosti i nášho vedomia, čo vraj nemôže mať nič spoločného s vedou. Marxizmus sa vraj o to ani neusiluje. Böse sa napokon usiluje urobiť z marxizmu jednu zo špeciálnych vied, tvrdiac, že marxizmus „ako veda sa uspokojuje s tým, že skúma iba časť sveta, a to sociálny svet, ľudskú spoločnosť.“

Böse si teda neuvedomuje, že marxistická filozofia sa kvalitatívne odlišuje od bur-

¹⁴ Hugo Jordi, *Demokratischer Sozialismus*, Bern 1952, 18.

¹⁵ Paul Sering, *Jenseits des Kapitalismus*, Norimberk 1946, 159, 166.

¹⁶ Arbeiterzeitung, Viedeň, 29. XI. 1957.

¹⁷ Ernst Böse, *Materialistische Geschichtsauffassung*, Hamburg 1957, 7 — 9.

žoznej filozofie okrem iného tým, že je dôsledne vedeckou filozofiou, ktorá bola vypracovaná a ďalej sa rozvíja na základe výdobytkov špeciálnych vied a priebehu spoločensko-revolučnej praxe. Na tomto základe objavil tiež protirečenie medzi „vedeckosťou“ marxizmu a skutočnosťou, že marxizmus je súčasne svetonáhľadom, a to po prvý raz v histórii ľudského myslenia vedeckým svetonáhľadom. Z nepochopenia kvalitatívnej odlišnosti marxistickej filozofie došiel Böse tiež k nesprávnemu poňatiu marxizmu ako špeciálnej vedy o spoločnosti, teda k popreniu skutočnosti, že dialektický materializmus je veda o najvšeobecnejších zákonoch vývinu prírody, spoločnosti a myslenia.

Tieto náhľady, ktoré nachádzame v rôznych variantoch u väčšiny filozofov revizionizmu, sa stali východiskom popierania jestvovania vlastnej filozofie marxizmu, dialektického a historického materializmu a úsili o zlúčenie marxizmu s rôznymi formami idealizmu.

V návrhu nového programu Socialistickej strany Rakúska sa napr. tvrdí: „Ešte než bol socializmus ovplyvnený Marxom a Engelsom, jestvoval kresťanský socializmus. Udržal sa stále vedľa marxizmu a iných socialistických prúdov indiferentného svetového názoru a predstavuje doposiaľ v mnohých krajinách najvýznamnejšiu formu socializmu. Bolo by nepochopiteľné, ak by náboženstvo lásky k bližnému malo byť nezlúčiteľné so socializmom.“ Tak obchádzajú súčasní pravíkoví socialisti triedne korene a ciele náboženstva a popierajú jeho nezlúčiteľnosť s vedeckým svetonáhľadom a robotníckym hnutím.

Niet sa čo diviť, že Bavorská katolícka akadémia mohla 11. a 12. januára 1958 uskutočniť diskusiu medzi predstaviteľmi sociálnej demokracie a ideológmi katolicizmu (ktorých zastupovali zväčša jezuiti) a ktorej cieľom nebolo azda hľadanie ciest k spoločnému postupu v niektorých otázkach, ale zásadne „zblížiť“ ideové stanoviská. Willi Eichler¹⁸ píše v tejto súvislosti, že „už dávno sa stalo nutnosťou skúmať socializmus-náboženstvo-kresťanstvo-cirkev v ich vzájomných vzťahoch, prediskutovať ich a vyvodíť závery.“ Už skutočnosť, že jezuiti prejavili ochotu diskutovať o zásadných otázkach súčasného spoločenského vývinu, ukazuje, komu jedine môžu slúžiť podobné diskusie a ich závery.

Aj Gerhard Weisser¹⁹ sa zaoberá týmito otázkami. Hovoriac o nedorozumeniach medzi socializmom a cirkvou v minulosti, píše, že „v najnovšej súčasnosti vytvorila rozkvitujúca prírodoveda nový obraz sveta, ktorý nesťažuje prístup k náboženským hodnotám.“ Poukazuje pritom na to, že cirkvi sa v poslednom čase „preorientujú“ v sociálnych otázkach. To vraj môže „viesť k tomu, že sa robotníctvo prebudí k novému náboženskému životu.“ Pokiaľ ide o vzťah takejto nábožnosti robotníctva k cirkvám ako inštitúciám, záleží vraj v podstate na tom, aké stanovisko k sociálnym otázkam zaujmú cirkvi.

Takto zdôvodňujú revizionisti svoj objektívny prechod na pozície buržoázie v oblasti politiky a ideológie. Skutočnosť však zjavne odporuje ich tvrdeniam. Najnovší vývin prírodovedy priniesol nové dôkazy o materiálnosti a dialektičnosti objektívnej skutočnosti. A v posledných rokoch oživený „záujem“ cirkevných kruhov o sociálne otázky bol vyvolaný veľkým rozmachom medzinárodného komunistickeho hnutia a cirkiev sa ním snaží otupiť ostrie revolučného zápasu ľudových mäs.

¹⁸ Geist und Tat, Frankfurt n. Mohanom 1958, č. 8.

¹⁹ Gerhard Weisser, *Freiheitlich-sozialistische Stilelemente im Leben der Arbeiterschaft*, Göttingen 1948, 50–53.

Veľkú pozornosť venujú filozofi revizionizmu aj samotnému falšovaniu dialektického a historického materializmu.

Izard napr. v už spomínanej knihe vyvracia poučku, že myslenie je najvyššou formou pohybu hmoty. Nikdy to vraj nebolo experimentálne dokázané. Stavia teda absurdnú požiadavku vytvoriť ľudský mozog v laboratóriu, t. j. postaviť sa mimo rámec vývoja zeme a života.

Revíziou dialektického materializmu sa zaoberá tiež Walter Theimer.²⁰ Vyvracajúc dialektický materializmus, predovšetkým tvrdí, že jestvujú rôzne druhy materializmu: teoreticko-poznávací, hospodársky, etický materializmus, a marxizmus si vraj tieto rôzne druhy materializmu neustále pletie a zamieňa. Nevie teda pochopiť, že v dialektickom materializme je reč o filozofickom materializme, ktorého pojem bol známy aj mnohým buržoáznym filozofom. Ďalej hlása Theimer, že materializmus môže byť — vzhľadom na objavy prírodných vied — nanajvýš mechanickým, prírodovedeckým materializmom, ale nemôže jestvovať nijaký dialektický materializmus. Pripisuje teda prírodovedeckým objavom úplne opačný vplyv na rozvoj filozofického myslenia, než aký ukazuje objektívna skutočnosť. Veď Marx a Engels vypracovali marxistickú dialektickú metódu práve zovšeobecnením výsledkov odborných, najmä prírodných vied. Ďalej tvrdí Theimer, že materializmus môže mať vraj význam iba pri vysvetľovaní prírodných javov, ale nie pri výskume dejín a spoločnosti. Zastáva teda staré predmarxovské poňatie materializmu. Korunu nezmyselnosti nasadzuje Theimer svojej argumentácii však tvrdením, že Marx a Engels sa falošne vydávali za materialistov, lebo v skutočnosti boli prívržencami pozitivizmu, alebo „realizmu“, t. j. idealistickej agnostickej filozofie.

Ako vidíme, Theimerovu metódu boja charakterizuje, že používa najprv nesprávne, prekrútené pojmy — ktoré pripisuje marxistickej filozofii — a tak získava východisko pre „vyvrátenie“ dialektického materializmu ako celku.

Súčasní revizionisti venujú veľkú pozornosť aj vyvracaniu materialistickej dialektiky. Ak kedysi Bernstein²¹ vytrvalo dokazoval, že dialektika je „tým zradným osidlom v Marxovom učení, ktoré prekáža dôslednému uvažovaniu o veciach“, tak Theimer nielenže stotožňuje marxistickú dialektiku s Heglovou, ale tvrdí, že zaujíma v marxizme miesto „mystického ústredného pojmu“. Možno ňou vraj všetko dokázať, pričom sa však považuje za „tajomstvo“, ktoré je pestované podľa vzoru náboženstiev. Dialektiku vraj nemožno ani úplne pochopiť, zostáva „mystickou zmesou, ide u nej skôr o vec viery ako vedy.“ Hlavným argumentom pre toto tvrdenie je, že vraj Marx sa cez celý život nevedel zbaviť závislosti od Hegla. Theimer síce priznáva, že Marx je na rozdiel od Hegla materialistom; ale neprpisuje tejto skutočnosti zásadný význam.

Falšovanie dialektického materializmu je východiskom aj k zamietaniu historického materializmu.

Izard prekrúca napr. v spomínanej práci materialistickú dialektiku a zamieňa ju tzv. existencionálnou dialektikou. Pomocou nej nahrádza triedny boj požiadavkou „nekonečna“, lebo človek je vraj základnou požiadavkou „nekonečna“. Táto poučka je základom súčasného tzv. spiritualistického socializmu. Človek vraj prechádza z hľadania jedného „konečna“ k hľadaniu druhého „konečna“, pričom sleduje neprestajne „neko-

²⁰ Walter Theimer, *Der Marxismus-Lehre-Wirkung-Kritik*, Bern 1950, 26, 35.

²¹ Eduard Bernstein, *Predpoklady socializmu a úlohy sociálnej demokracie*, Praha 1902, 27.

nečno“, ktoré však nemôže nikdy obsiahnuť. Izard teda tvrdí, že človek hľadá boha, o jestvovaní ktorého vraj nemožno pochybovať. Pritom aj cesty hľadania „nekonečna“, teda boha, si neurčuje človek sám, ale určuje ich boh. Boh teda riadi vedeckú výskumnú činnosť a určuje jej výsledky. Čo zostáva potom vedeckej práci? Tak sa dnešní pravicoví socialisti dostávajú k dôslednému agnosticizmu.

Podobným spôsobom vysvetľujú spoločenský vývoj aj iní teoretici revizionizmu. Ernst B ö s e²² sa usiluje napr. dokázať, že Marx bol vlastne idealistickým historikom. Dokazuje, že ak Marx aj hovoril o materiálnych podmienkach spoločenského života, nemal vraj na mysli „doslovne“ materiálne podmienky. Tvrdil vraj, že ekonomické potreby sú práve tak duševné potreby ako ideové potreby človeka. Pritom sa tvári, akoby nevedel, že Marx rozumel pod materiálnymi podmienkami spoločenského života predovšetkým spôsob výroby materiálnych statkov, ale aj prírodné prostredie a hustotu obyvateľstva.

Aj K. P. S c h u l z²³ zasa tvrdí, že nemožno súhlasiť s hlavnými tézami historickeho materializmu. Ak by sme vraj s nimi súhlasili, bol by duch „olúpený vo svojom ovplyvňovaní dejinných udalostí o svoju nezávislosť a bezprostrednosť a odkazovaný na nepretržitú závislosť od funkcie, ktorá je určovaná výrobnými vzťahmi“. Duch ovplyvňuje, podľa Schulza, spoločenské dianie nezávisle a bezprostredne, alebo inými slovami, je suverénom, určuje históriu. Máme teda do činenia s náhľadmi, ktoré môžeme dávať za vzor idealistického vysvetľovania dejín.

Falšovanie materialistického vysvetľovania dejín plní najvlastnejšiu úlohu ideológov oportunistizmu: vytvára predpoklady pre revíziu vedeckého komunizmu, ktorá má dodať bezprostrednú teoretickú výzbroj pre oportunistickú politiku pravicových socialistov.

CHARAKTERISTICKÉ ČRTY REVÍZIE VEDECKÉHO KOMUNIZMU

Základom revízie vedeckého komunizmu je predovšetkým falšovanie marxistickoleninského učenia o triedach, triednom boji a diktatúre proletariátu.

Hlavným argumentom proti marxistickej teórii tried a triedneho boja, ktorý nachádzame v rôznych variáciách u teoretikov súčasného revizionizmu, je náhľad, že v dôsledku najnovšieho vývoja kapitalizmu zastaral zákon marxizmu o nezmieriteľnosti triedneho antagonizmu buržoáznej spoločnosti.

Prof. T a u t s c h e r²⁴ zo Štajerskeho Hradca napr. tvrdí, že z hospodárskeho hľadiska príslušnosť k proletariátu znamená poberať mzdu, ktorá, pokiaľ ide o jej výšku a jestvovanie, nie je stála. Spoločenským znakom proletariátu bolo (podľa Tautschera) chýbanie sociálneho uznania.

V súčasnosti však tieto znaky už vraj nejestvujú. Robotníctvo prestalo byť proletariátom v Marxovom zmysle slova. Autor pritom podčiarkuje, že nie je správne určovať postavenie proletariátu vzťahom k výrobným prostriedkom. Na tomto základe dochádza potom k záveru, že robotníci už dosiahli svoj cieľ v kapitalistickej spoločnosti, ktorá už vraj nie je starou vykorisťovateľskou spoločnosťou, ale akýmsi „ľudovým“ kapitalizmom, ktorý spĺňa staré „socialistické“ sny robotníkov. Ako hovorí Tautscher, v ľudovom kapitalizme sa stáva vlastníctvo závodov, prevzatím zodpovednosti, vlastníctvom zvláštneho druhu. Tým, že všetci zamestnanci spolupracujú a spolumyslia,

²² Ernst B ö s e, *Probleme der Marxschen Gesellschaftslehre*, Hamburg 1948, 52.

²³ Der Sozialdemokrat, Berlín 1947.

²⁴ Citované z Weg und Ziel, Viedeň 1957, č. 4.

spolurozhodujú vo veciach vlastníctva. Tautscher sa teda usiluje zo skutočnosti, že výrobný proces v dnešnej etape vývinu vyžaduje veľké množstvo kvalifikovaných odborníkov, že došlo k odtrhnutiu kapitalistov od výroby a k ich čiastočnému nahradeniu „odborníkmi“ vyvodí záver, že došlo k podstatnej zmene kapitalizmu. Toto tvrdenie však odporuje objektívnej skutočnosti, lebo výrobné prostriedky a zisky z výroby zostávajú výhradným vlastníctvom buržoázie. Podstata kapitalistického zriadenia sa teda vôbec nezmenila.

Je známe, že kapitalizmus vo svojom rozvoji vytvára rozširovaním výroby hmotné predpoklady pre socializmus. Revizionisti však tento proces zamieňajú za socialistickú revolúciu. V spomínanom už návrhu nového programu Socialistickej strany Rakúska napr. čítame, že moderná spoločnosť sa vyvinula inak, ako predpovedal Marx v Komunistickom manifeste. Miesto rozdelenia na proletárov a kapitalistov vznikol vraj súhrn rôznych tried a skupín, a rovnako miesto neprekonateľného protirečenia medzi oboma týmito triedami sa vyvinul veľmi zložitý systém rozmanitých záujmov. Aj podľa oficiálneho stanoviska rakúskych socialistov zastaral teda zákon „nezmieriteľného antagonizmu.“ Medzi proletariátom a buržoáziou vznikli vraj medziskupiny, zväzky, založené na spojovaní záujmov, teda nie na triednom zápase.

Nemožno sa diviť, že revizionisti, ktorí zastávajú náhľad, že triedne rozštiepenie kapitalistickej spoločnosti je na ústupe, hlásajú súčasne koniec triednej politiky a boja. Francúzsky revizionista Laurat²⁵ napísal napr., že robotnícka trieda nemá dnes prečo bojovať o moc. „V Európe a v Spojených štátoch sa“ — podľa Laurata — „robotnícke hnutie ocitá pod novými typmi sociálnej štruktúry, ktorú je stále ťažšie definovať.“ Obe antagonistické triedy sa vraj začínajú rozpadáť. Stále viac a viac robotníkov patrí dnes medzi pseudoproletárov, lebo nezávisia od súkromných kapitalistov, ale od akciových spoločností alebo štátnych organizácií. A tieto vraj stoja nad triedami. Na základe týchto úvah dochádza Laurat k záveru, že za súčasných podmienok sa diktatúra proletariátu stáva nemožnou, lebo proletári nejstávajú. Taliansky revizionista A. Giolitti²⁶ dochádza tiež k podobným záverom, keď tvrdí, že „dnes v praxi vznikajú a v teórii sa prejavujú nové formy moci, ktoré už nemožno definovať ani ako diktatúru proletariátu, ani ako diktatúru buržoázie.“

V západnej Európe sa stretávame s čoraz väčším množstvom teoretikov takéhoto alebo podobného tzv. ľudového kapitalizmu, ktorí opisujú a analyzujú obdobie „sebalikvidácie kapitalizmu“, keď sa všetci obyvatelia stanú námezdné pracujúcimi. Opierajúc sa o tieto učenia, sociológovia zasa rozpracovávajú teórie o zmierňovaní triedneho boja, o tom, že ďalší vývoj môže už predstavovať iba „reformy“, ďalší proces napr. vyvlastňovanie podnikov s plnou náhradou, ale rozhodne nie revolúciu.

Hugo Jordi²⁷ v už spomínanej práci poukazuje na to, že v tej miere, ako sa presadzuje demokracia (má na mysli buržoáznú demokraciu), menia sa aj formy triedneho boja. Robotnícka trieda, i keď je v menšine, sa vraj môže politicky voľne prejavovať, hovoriť, písať, rozširovať svoje náhľady, voliť, hlasovať, má možnosti získať väčšinu. Vykorisťovanie nemožno vraj za demokratických podmienok vysvetľovať už z politických privilégií niektorej spoločenskej triedy, ale iba z kapitalistických vlastníckych vzťahov. Za podmienok demokracie — podľa Jordiho náhľadov — majú však námezdné pracujúci možnosť tieto vlastnícke vzťahy zmeniť. Korene vykorisťovania treba preto hľadať v politickej neznalosti, malomeštiackej obmedzenosti zorného uhla robotníkov a za-

²⁵ L. Laurat, *Komunistický manifest a súčasný svet*, Paríž 1948, 37.

²⁶ A. Giolitti, *Reforma a revolúcia*, Milano 1957, 24.

²⁷ Hugo Jordi, *Demokratischer Sozialismus*, 30—34.

mešťanov. K socializmu sa preto nemožno dostať revolúciou, ale iba postupnými reformami kapitalistickej spoločnosti a neustálym zvyšovaním vzdelanostnej úrovne a uvedomenia robotníckej triedy.

Takto revizionisti prekrucujú objektívnu skutočnosť, že hospodárska a politická moc v spoločnosti úzko súvisia. Hospodárska moc vytvára buržoázii priaznivé podmienky aj pre udržanie politickej moci. Socialistická demokracia je totiž nielen politickou demokraciou, ale odovzdáva do rúk pracujúceho ľudu aj hospodársku moc. To umožňuje pracujúcemu ľudu, vedenému revolučnou stranou robotníckej triedy, aby politické práva aj uplatňoval. Revizionistické náhľady o „čistej“ demokracii ako jedinej ceste k socializmu sú iba frázy, lebo kým jestvujú v spoločnosti triedy, zatiaľ môže jestvovať iba triedna demokracia. Meštiacka demokracia je v skutočnosti iba zaobalenou formou diktatúry buržoázie.

S popieraním triedneho boja a s hlásaním reformistickej cesty k socializmu úzko súvisí aj súčasné revizionistické komolenie pojmu „socializmus“.

Miesto triedneho poňatia socializmu dostáva sa čoraz viac do popredia jeho morálna a filozofická stránka. Znie to ako vyhlásenie liberálnej buržoázie z počiatku minulého storočia, keď v programovom vyhlásení Socialistickej internacionály z 3. VII. 1951: Ciele a úlohy demokratického socializmu²⁸ čítame, že socializmus „sa neuskutoční násilím...“, lebo socialisti „sa o novú spoločnosť v slobode usilujú demokratickými prostriedkami... Niet socializmu bez slobody. Socializmus sa môže uskutočniť iba demokraciou, demokracia sa môže zavŕšiť iba socializmom“.

To isté zameranie má aj poňatie socializmu v návrhu programu Socialistickej strany Rakúska, v ktorom sa hovorí, že socializmus „je spoločenský poriadok, teda usporiadanie životných pomerov a ľudských vzťahov, ktorého cieľom je slobodné rozvinutie ľudskej osobnosti... Cesta k tomuto cieľu je demokracia“. Nie náhodou hovorí v súvislosti s týmito tendenciami sovietsky autor Michail Lifčic²⁹, že súčasní revizionisti zavádzajú do svojej teórie nový mýtus XX. storočia, ktorý možno vyjadriť dvoma slovami: sloboda osobnosti. No tento mýtus nie je marxistický, ani socialistický, ale liberálno-buržoázny.

Nemôžeme sa diviť, že revizionisti prispôbujú tomuto nevedeckému poňatiu socializmu všetky svoje teoretické úvahy napr. aj ekonomického charakteru. Rudolf A. P a s s³⁰ napísal napr., že sociálna demokracia „uznáva súkromné vlastníctvo remeselníka, živnostníka, malého a stredného továrnik, roľníka... Odstránené má byť súkromné vlastníctvo iba tam, kde sa stalo spoločenským nástrojom ovládania a viedlo ho k potláčaniu slobody a samourčenia“. Takéto hmlisté vyjadrenie cieľov „socialistickej“ strany k otázkam súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov svedčí iba o tom, že oportunistom nejde o zjazy o socializmus, ale nanajvýš o liberálno-buržoázne usporiadanie spoločnosti.

*

Ale revizionisti — povedľa teórií tohto druhu — musia sa zaoberať aj tou objektívnou skutočnosťou, že už vyše 40 rokov jestvuje Sovietsky sväz a že po druhej svetovej vojne celý rad ďalších krajín vstúpil na cestu socializmu. Ak chcú dokázať správnosť svojich teórií, musia tiež nevyhnutne dokázať, že v Sovietskom sväze nie

²⁸ *Handbuch der sozialdemokratischen Politik*, Bonn 1953.

²⁹ *Nová doba*, Moskva 1958, č. 9.

³⁰ *Handbuch der sozialdemokratischen Politik*, Bonn 1953, 187.

je vlastne socializmus. V opačnom prípade sa zrúti celá budova „totalneho“ revizionizmu.

Revizionisti nevynechávajú preto nijakú príležitosť, aby sa o to nepokúsili. Richard F. Behrendt³¹ vytyka revizionistickému taboru, že Sovietsky sväz vôbec nazýva komunistickou krajinou. Je to poľutovaniahodné, lebo vraj „tradičný význam tohto pojmu je spoločenské zriadenie, v ktorom výrobné prostriedky sú spoločenským vlastníctvom (nie nevyhnutne štátu, ale skôr malých družstiev a iných skupín s pravým spoločenským charakterom), v ktorom každý člen prispieva k spoločnému dielu podľa svojich schopností a dostáva od spoločenstva svoje životné prostriedky podľa potreby“. A v Sovietskom sväze to tak nie je.

Behrendt začína teda svoje úvahy starou demagógiou nepriateľov robotníckeho hnutia, ktorí vždy žiadali okamžité uskutočnenie zásad komunizmu bez prechodného obdobia, v ktorom sa musia iba vytvoriť materiálne a ideologické podmienky pre vybudovanie najprv socializmu a potom až komunizmu. A keďže to nemožno, neprestávajú hovoriť o krachu komunizmu, o nemožnosti vybudovať komunistickú spoločnosť a pod.

„Otrasú“ takto pojmom „komunizmu“, usiluje sa Behrendt definovať spoločenské zriadenie v Sovietskom sväze. Tvrdí, že ono predstavuje „štátno-socialistickú diktatúru so sväzovým jadrom moci, s demokraticko-sociálnorevolučnou ideológiou a eschatologickou misijnou vierou, v ktorej sa preplietajú univerzálne a nacionalistické elementy“.

Táto demagogická definícia zahrňuje komplex nevedeckých náhľadov, ktoré hlásajú buržoázní i pravicovo-socialistickí ideológovia o štátnom zriadení Sovietskeho sväzu. Ich jadrom je nepravdivé tvrdenie, že v Sovietskom sväze panuje vlastne štátny socializmus, v ktorom väčšina výrobných prostriedkov je síce spoločenským vlastníctvom, ale kde vo všeobecnosti vraj platí, že v praxi je toto vlastníctvo predstavované štátom, a to vo veľmi veľkej miere centralizovaným a teda byrokratickým štátom — teda nie robotníckou triedou a pracujúcim ľuďom, vedeným revolučnou politickou stranou.

Nie je možné zaoberať sa podrobne celým týmto komplexom nepravdivých náhľadov. Domnievam sa, že to — vzhľadom na ideologickú úroveň nášho čitateľa — ani nie je potrebné. Chcem iba podotknúť, že nielen marxistickí socialisti poňmali socializmus vždy ako oslobodenie robotníckej triedy, odstránenie vykorisťovania človeka človekom, vybudovanie výrobnjej sústavy, založenej na spoločenskom vlastníctve a uvedomelej kontrole. Pripadá nám konštatovať, že požiadavkám ozajstného marxistického robotníckeho — nie, prirodzene, malomeštiackého — socializmu štátne zriadenie Sovietskeho sväzu úplne zodpovedá.

Nebol teda originálny Radovan Djilas, keď v svojej knihe *Nová trieda*³² napísal, že „bolo najväčším sebaklamom, že industrializácia a kolektivizácia, ako aj rozbitie kapitalistického vlastníctva v Sovietskom Rusku povedie k beztriednej spoločnosti“, lebo na miesto kapitalistickej a ostatných tried vstúpila v dejinách doteraz neznáma trieda, byrokracia alebo presnejšie povedané politická byrokracia.

Tieto náhľady — okrem už menovaného autora — zastáva dnes väčšina revizionistov, ako aj otvorene buržoázných ideológov. Kurt Schumacher je napr. pôvodcom tvrdenia³³, že „diktatúra proletariátu je duchovne časovo podmienený jav z polovice minulého storočia a je rozumovo z marxistického hľadiska nezmyselný“. Prakticky je vraj táto forma vlády — uzaviera Schumacher — vždy iba diktatúrou nad proleta-

³¹ *Gewerkschaftliche Monatshefte*, Kolín n. R. 1958, č. 2.

³² *Neue Züricher Zeitung*, 23. VIII. 1957.

³³ Kurt Schumacher, *Reden und Schriften*, 63.

riátom. Vidíme, k akým nezmyselným záverom sa dostane každý, kto chce spoločenské dianie a najmä podstatu socialistického zriadenia skúmať z idealistických, malomeštiackych hľadísk. Z tejto pozície dochádza aj Paul Sering³⁴ k podobnému tvrdeniu, podľa ktorého „spoločenský a hospodársky vývoj smeruje v skutočnosti k odstráneniu kapitalistického spoločenského zriadenia nie socialistickou, beztriednou spoločnosťou, ale novou triednou vládou — vládou byrokratov.“

Tieto nevedecké náhľady usilujú objektívne zmiesť masy pracujúcich a odvrátiť ich od využívania sovietskych skúseností socialistickej výstavby. Zamlčujú, pritom, že politické i hospodárske zriadenie socialistickej spoločnosti — budované na leninskom princípe demokratického centralizmu — je v celej svojej podstate uspôsobené a založené na skutočnosti, že socialistický štát je v najvlastnejšom zmysle slova štátom robotníkov, roľníkov a pracujúcej inteligencie, vedených komunistickou stranou. Z ideologickej pozície malomeštiaka nemožno, prirodzene, túto skutočnosť pochopiť. Akože by bolo možné budovať socializmus a riadiť všestranný život socialistickej spoločnosti bez straníckych, štátnych a hospodárskych orgánov? Túto otázku vlastne nastoľujú spomenuté náhľady revizionistov. Ak sa ju usilujeme zodpovedať, ihneď spoznáme jej demagogický charakter, zameraný výhradne na klamanie ľudových mäs. Veď spoločenská skúsenosť už dávno vyvrátila možnosť budovania beztriednej spoločnosti anarchistickými metódami. Aké iné metódy okrem otvorene buržoáznych by však mohli revizionisti odporučiť robotníckemu hnutiu?

NIKTORÉ ČRTY REVIZIONIZMU JUHOSLOVANSKÉHO TYPU

Treba poukázať predovšetkým na úzku súvislosť a spoločnú ideologickú a politickú platformu medzi náhľadmi juhoslovanských revizionistov a náhľadmi Imre Nagya, Gézu Losonczyho, Györgya Lukácsa a iných v Maďarsku, Leszka Kolakowského v Poľsku, Henri Lefebvra a Pierra Hervého vo Francúzsku, Johna Gatesa, Josepha Starobina a Charlesa Lomena v Spojených štátoch severoamerických, Antonia Giolittiho v Taliansku, Reutera, Brandsena a Heugjesa v Holandsku, Aksela Larsena v Dánsku, atď.

Tieto náhľady, ktoré sa objavili zväčša po XX. sjazde Komunistickej strany Sovietskeho sväzu, majú určité spoločné východiskové stanoviská, dopĺňujú sa navzájom, predstavujú najnovšiu formu revizionizmu. Jeho centrom je práve Juhoslávia.

*

XX. sjazd KSSS znovu zdôraznil líniu mierového spolužitia a súfaženia socialistického a kapitalistického sveta. Niektorí ľudia, stojaci v podstate na malomeštiackom triednom stanovisku, vyvodili z tejto tézy nesprávny záver, že je tiež možné „mierové spolužitie“ marxisticko-leninskej a buržoáznej ideológie. Popreli tým overený marxisticko-leninský princíp, podľa ktorého robotnícka trieda a jej revolučná strana, keď uzaviera spojenectvo s rôznymi spoločenskými triedami a skupinami na prebojovanie cieľov určitého obdobia, si musí vždy zachovať samostatnosť organizácie a ideológie. Iba tak môže zabezpečiť dôsledné prebojovanie historických úloh obdobia, dosiahnuť hegemoniu robotníckej triedy v revolučných zápasoch a vytvoriť napokon historické podmienky pre vybojovanie konečných cieľov.

Súčasní revizionisti prekrúcajú tiež poučku o tvorivom rozvíjaní marxizmu-leni-

³⁴ Paul Sering, *Jenseits des Kapitalismus*, 68.

nizmu a o nevyhnutnosti boja proti dogmatizmu. Pod tvorivým rozvíjaním revolučnej teórie rozumieme jej obohacovanie novými poučkami a závermi — na základe všeobecne platných poučiek —, a to v súvislosti s medzinárodnými skúsenosťami robotníckeho hnutia a rozvoja vedeckého poznania. Revizionisti oproti tomu ponímajú tvorivé rozvíjanie marxizmu-leninizmu ako odmietanie jeho hlavných princípov, napríklad teórie o triednom boji, o diktatúre proletariátu, o vedúcej úlohe robotníckej triedy a podobne. Opúšťajú tým objektívne pozície robotníckej triedy. Marxizmus je však vedou a preto objektívne zákony, ktoré objavil, sú vedeckou pravdou — ponímanou prirodzene dialekticky — rovnako ako zákony fyziky, chémie, biológie atď. Tieto zákony nemožno preto ľubovoľne meniť, odmieťať a podobne.

Podobný charakter má aj falšovanie marxisticko-leninskej poučky o tvorivom aplikovaní marxisticko-leninskej teórie v rozdielnych podmienkach každej krajiny. Vieme, že formy, metódy i tempo prechodu od kapitalizmu k socializmu môžu byť — pri dodržiavaní všeobecných zákonov marxizmu-leninizmu — v rôznych krajinách rozdielne, a to s ohľadom na konkrétne podmienky ich historického vývoja. Súčasní revizionisti sa chopili tejto poučky a oháňajúc sa heslom „špecifického národného komunizmu“ usilujú sa zvieŕť medzinárodné komunistické hnutie od všeobecne marxisticko-leninskej cesty boja o socializmus a najmä od spolupráce so Sovietskym sväzom a od využívania jeho historických skúseností.

Spoločenský vývoj však dokazuje, že základné poučky socialistickej výstavby majú všeobecnú platnosť. Také všeobecné poučky sú napríklad: nevyhnutnosť likvidácie kapitalistického vlastníctva a nastolenia spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov na ceste k socializmu; zákonitosť nastolenia politickej moci robotníckej triedy pod vedením revolučnej strany, teda diktatúry proletariátu; nevyhnutnosť boja za nerozlučný zväzok robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom a ostatnými pracujúcimi; plánovitý rozvoj národného hospodárstva za socializmu; nevyhnutnosť socialistickej prestavby pôdohospodárstva; nevyhnutnosť, aby sa revolučné strany riadili marxisticko-leninskou teóriou atď.

Enver H o d ť a to vyjadril³⁵ obrazne asi takto: To spoločné pri výstavbe socializmu v rôznych krajinách predstavuje hlavnú ulicu na ceste k socializmu. Špecifičnosť cesty tej či onej krajiny je akoby priečnou ulicou, ktorá vyúsťuje do hlavnej ulice. Neísť po hlavnej ulici, nevššmať si všeobecné skúsenosti medzinárodného robotníckeho hnutia, a to najmä skúsenosti Sovietskeho sväzu, znamená vojsť do slepej uličky. Taká je železná zákonitosť spoločenského vývoja súčasnosti.

Kampaň revizionistov proti marxizmu-leninizmu je dnes vo všeobecnosti vedená aj pod zámenkou boja proti tzv. stalinizmu. Po XX. sjazde KSSS nepriatelia socializmu prehnali Stalinove chyby, rozširovali ich, aby tak zdiskreditovali socialisticke štáty (najmä Sovietsky sväz), komunistické strany, aby vniesli do nich ideologický chaos a vyvolali rozkol v medzinárodnom komunistickom hnutí. To bol skutočný zmysel aktivity a činnosti revizionistov pod antimarxistickými heslami, ako „destalinizácia“, „nezávislosť“, politika mimo blokov atď. Usilovali nimi v podstate o nové možnosti v boji proti komunistickému hnutiu, proti správnej politickej línii, vytýčenej XX. sjazdom KSSS.

Kritika Stalinových chýb bola, prirodzene, potrebná. Nemožno však pritom nevidieť, že nehľadiac na niektoré chyby, Stalin bol veľkým revolučným mysliteľom a bo-

³⁵ Enver H o d ť a, *Zpráva o činnosti ÚV Albánskej strany práce na III. sjazde strany*, Praha 1956.

čovníkom. Jeho práce, najmä *Otázky leninizmu*, zostanú — okrem niektorých čiastočne nesprávnych náhľadov — trvalo vzorom správneho poňatia a rozvitiia marxizmu-leninizmu. Stalin nerobil chyby v základných teoretických otázkach, pokiaľ ide o obhajobu záujmov robotníckej triedy, v boji s imperializmom a inými nepriateľmi socializmu. Naopak bol a zostane v týchto otázkach vzorom.

Treba si vždy všimnúť, kto vlastne kritizuje a o čo mu ide. Nemožno pripustiť, aby sa revizionistické elementy pod rúškom kritiky Stalinových chýb usilovali o diskreditovanie Sovietskeho sväzu, socialistického zriadenia vôbec, medzinárodného komunistického hnutia, aby sa pod týmto kepienkou usilovali o podlomenie dôvery pracujúcich v socializmus.

*

Východiskom súčasného revizionizmu juhoslovanského typu je falšovanie marxisticko-leninskej filozofie. Jeho základom je predovšetkým pozitivistické popieranie existencie dvoch hlavných táborov vo filozofii, materializmu a idealizmu, ktoré má korene v nepochopení základnej filozofickej otázky. Tento antimarxistický náhľad je tiež základom popierania straníckosti filozofie.

Súčasní revizionisti dokazujú svoje filozofické náhľady argumentami — ktoré tak presvedčivo vyvrátil V. I. Lenin už na začiatku tohto storočia —, podľa ktorých jestvujú akési „stredné“, „neidealistické a nematerialistické“ filozofické smery, stojace „nad“ hlavnými stranami súčasnej filozofie.

György Lukács tvrdí napríklad,³⁶ že objektívny idealizmus treba považovať za takýto zvláštny smer vo filozofii, ktorý sa približuje koniec-koncov k materializmu. Pritom nestojí na marxisticko-leninskom stanovisku, ani pokiaľ ide o vzájomný vzťah náboženstva a idealistickej filozofie. Neodlišuje zásadne materializmus od idealizmu a stavia oproti náboženstvu nie materializmus, ale filozofiu vôbec, teda aj idealistickú filozofiu. Popiera tým už dávno — aj predmarxovskými materialistami — dokázanú skutočnosť, že náboženstvo je koniec-koncov formou objektívneho idealizmu. Na tomto základe zaraďuje potom filozofiu vôbec — teda aj idealistickú filozofiu, ktorú stavia neoprávnene do zásadného protikladu voči náboženstvu — na stranu dejinného pokroku. V tom spočíva práve popieranie dvoch strán vo filozofii, nezmieriteľného protikladu medzi filozofickým materializmom na jednej strane a idealistickou filozofiou a náboženstvom na strane druhej. Maďarský autor Elemér Balogh poukazuje v stati *Ku kritike iracionalizmu*³⁷ správne na to, že logickým dôsledkom tohto nesprávneho náhľadu je aj to, „že u Lukácsa nie je dialektika a metafyzika určovaná idealizmom a materializmom, ale naopak, že dialektika a metafyzika určujú materialistický a idealistický postoj“. Lukács nepovažuje teda za hlavné protirečenie v dejinách filozofie boj materializmu s idealizmom, ktorý podmieňuje aj protirečenie dialektiky a metafyziky. Naopak, za východisko pre hodnotenie dejín filozofie považuje boj dialektiky a metafyziky, ktorý podľa jeho náhľadu podmieňuje aj boj materializmu s idealizmom. Máme tu v podstate do činenia so starým revizionistickým náhľadom, ktorý bol vždy základom popierania jednoty teórie a metódy marxizmu-leninizmu a východiskom úsilia o „zrušenie“ jednoty jednotlivých súčastí marxizmu-leninizmu vôbec. Ale tento opätovne už vedecky vyvrátený náhľad odporuje objektívnej skutočnosti a znamená v podstate opustenie marxistických, dialekticko-materialistických filozofických pozícií.

³⁶ Georg Lukács, *Die Zerstörung der Vernunft*, Berlín 1954, 172, 279, 289, 330.

³⁷ Deutsche Zeitschrift für Philosophie, Berlín 1958, č. 2.

Podobné hladiská zastáva aj francúzsky revizionista Henri Lefebvre, ktorý rovnako ako György Lukács nestál nikdy pevne na pozíciách marxizmu-leninizmu. Už dávnejšie zastával napríklad stanovisko,³⁸ že idealizmus obohatil ľudské myslenie viac ako materializmus, lebo vraj najsilnejšie nástroje poznania vznikli v rámci idealistickej filozofie. Pritom Lefebvre prehliada reakčnú úlohu, ktorú v podstate zohral idealizmus v dejinách ľudstva vôbec a v histórii filozofie zvlášť. Ale posledné jeho práce predstavujú už úplný prechod k idealizmu. Lefebvre vytyčuje napríklad takto úlohu filozofie: „Ak sa už nemôže filozof považovať za obraz človeka či za sprostredkovateľa medzi zemou a bohom, medzi relatívnym a absolútnym, aká je potom jeho úloha?“³⁹ Nepovažuje teda filozofiu za vedu o najvšeobecnejších zákonoch vývinu prírody, spoločnosti a myslenia, ale za mystickú náuku, ktorá má koniec-koncov sprostredkovať ľuďom „božské“ myšlienky. Ani sa nemožno diviť, že sa tento „včerajší“ dialektický materialista usiluje súčasne o agnostickú definíciu hmoty, keď píše: „Podľa dôsledného materializmu označuje slovo a pojem „hmota“ nekonečnosť každodenného bytia. Hmota je akési X (neznámo), ktoré môžeme priznať (alebo sa ho vzdať).“⁴⁰ Hmota teda nie je — podľa Lefebvra — objektívnou skutočnosťou, nezávislou od ľudského vedomia, ale naopak v určitom zmysle výtvorom, plodom tohto vedomia. Preto má vraj ľudské vedomie právo uznávať alebo neuznávať jestvovanie hmoty. Lefebvre teda opúšťa marxistický filozofický materializmus a prechádza k náhľadom subjektívneho idealizmu. Odmieťa pritom tiež leninskú teóriu odrazu, ktorú stotožňuje so zrkadlovým odrazom.

Nie náhodou napísal Roger Garaudy⁴¹ o týchto náhľadoch, že Lefebvre prechádza nimi v skutočnosti na stanovisko idealistu Kojeva tvrdiac, že „niet objektu bez subjektu a subjektu bez objektu“, teda koniec-koncov k náhľadu, že ľudské myslenie vytvára veci. Lefebvre opúšťa teda v konečných dôsledkoch marxisticko-leninský náhľad, že človek poznáva veci tým, že ich vyrába a prijíma subjektívno-idealistické stanovisko, že veci nejestvujú objektívne, ale iba v dôsledku „výrobnej činnosti“ človeka. Nahradenie jestvovania vecí za ich poznanie, zámena ľudskej skúsenosti za skutočnosť — to je však charakteristická črta idealizmu.

Súčasný filozofický revizionizmus má rovnaké korene ako revizionizmus vôbec, a to v odtrhnutí teórie od praxe. Opustenie dialektického materializmu a prechod k filozofickému idealizmu je iba prvý a základný dôsledok tejto skutočnosti. Odtrhnutie marxistickej filozofie od praktického života nemôže viesť k zastretiu, k nepochopeniu jej triedneho charakteru, k popreniu jej zásadnej odlišnosti od všetkých ostatných foriem filozofie. Táto skutočnosť musí však viesť prinajmenšom k návratu na pozície metafyzického a mechanického materializmu, ktorý je však za súčasného vývojového stavu spoločnosti i vedeckého poznania koniec-koncov neudržateľný. Odtrhnutie marxistickej filozofie od politického života musí preto v konečných dôsledkoch viesť k idealizmu, ba napokon až k agnosticizmu. Je preto zákonité a pochopiteľné, prečo súčasní revizionisti idealisticky interpretujú teóriu poznania a metódu marxizmu a úporne usilujú poprieť triedny charakter dialektického materializmu.

Nemožno sa preto ani diviť, že súčasní revizionisti — na tomto filozofickom základe — sa tak húževnato usilujú o „čistú“ filozofiu, „očistenú“ od spojenia s praxou,

³⁸ Henri Lefebvre, *Formalis logika, dialektikus logika*, Budapešť 1949, 33, 34.

³⁹ Henri Lefebvre, *Critique de la vie quotidienne*, Paríž 1958, 96 (pozri Voprosi filozofii, Moskva 1958, č. 10).

⁴⁰ Henri Lefebvre, *Problèmes actuels du marxisme*, Paríž 1958, 21, 22, 100.

⁴¹ Cahiers du Communisme, Paríž 1958, č. 4 (pozri Nová mysl 1958, č. 8).

najmä s politikou, že odmietajú poňatie dialektického a historického materializmu ako svetonáhľadu revolučnej robotníckej strany. Celkom pochopiteľne nazýva preto iný francúzsky revizionista Pierre Hervé⁴² na tomto triedno-filozofickom základe marxisticko-leninský náhľad o vedúcej a historickej úlohe proletariátu „fetišom“, teda klamným a nesprávnym náhľadom, ktorý nezodpovedá zákonitostiam objektívneho vývoja. Je to logický dôsledok pozitivistickej „kritiky“ dialektického materializmu, rozdeľovania marxistov-lenincov na „čistých“ marxistických filozofov a na „marxistov-štátnikov“ — čo je nový variant bernsteinovského náhľadu o odlišnosti marxizmu ako vedy a marxizmu ako politiky. Je to tiež zákonitý dôsledok poprenia významu marxistickej filozofie pre rozvoj vedy, pod rúškom tvrdení o škodlivosti svetonáhľadu pre rozvoj vedeckého myslenia a bádania, s ktorým sa tak často stretávame u súčasných revizionistov.

Poprenie dialektického materializmu je však iba začiatkom „teoretických úsílí“ súčasného revizionizmu. Je východiskom falšovania marxizmu-leninizmu vôbec a praktického uplatňovania a teoretického zdôvodňovania oportunistických a reformistických náhľadov v politickom živote.

Na tomto filozofickom základe sa dostal napríklad G. Lukács v diskusiách v tzv. Petőfiho krúžku od boja proti dogmatizmu a tzv. stalinizmu napokon k boju proti dogmatizmu leninizmu — teda koniec-koncov proti marxizmu-leninizmu vôbec. Podľahnúc malomeštiackym anarchistickým tendenciám vyhlasoval, že sice „XX. sjazd KSSS nahradil stalinské metódy leninskými. Z Lenina však možno urobiť práve takú citátomániu a dogmatizmus ako zo Stalina“. Čo však môže — podľa Lukácsa — nahradit leninizmus, marxizmus to obdobia imperializmu? Lukács hovorí sice o „tvorivom“ marxizme, ale revidujúc objektívne jeho základné poučky, v podstate otvára buržoáznej ideológii dvere do robotníckeho hnutia.

Spomínaná pochybovačnosť v silu komunistického hnutia a jeho ideológie nemohla v svojich dôsledkoch viesť inam ako do tábora kontrarevolúcie. Nie náhodou vyhlásil teda Lukács rozvíjajúc ďalej spomínané myšlienky — a to v deň útoku na budovu Mestského výboru strany v Budapešti, pri ktorom zahynuli najlepší synovia robotníckej triedy — „že vrele víta demokraciu, kde sa môžu rozvinúť všetky tradície maďarského sveta“.⁴³ V čase bieleho teroru a vraždenia komunistov, ktoré sa dialo v mene „boja“ proti dogmatizmu, v skutočnosti však s cieľom dosiahnuť kontrarevolučný zvrät v Maďarsku — nenachádza Lukács inú tematiku ako reči o „opravdivej“ demokracii a „tradiáciách“ maďarského sveta. K takému morálnemu marazmu môže viesť včerajšieho zdanlivého „ideológa“ marxizmu úplne opustenie pozícií robotníckej triedy.

Rovnaké filozofické východisko mali koniec-koncov aj náhlady zradcu Imre Nagya. V knihe, ktorá vyšla po zrútení maďarskej kontrarevolúcie v zahraničí⁴⁴, I. Nagy napr. takto vysvetľuje svoje myšlienky o „tvorivom“ rozvíjaní marxizmu-leninizmu a o dôsledkoch jeho tzv. dogmatického komolenia: „Strnulý, scholastický výklad marxizmu-leninizmu rozdelil svet na dve ostré protikladné časti: kapitalizmus a socializmus, medzi ktorými — v dôsledku protichodného vývoja oboch častí sveta — budú rozpory stále väčšie a ostrejšie“. Tvrdí teda v podstate, že rozdelenie sveta na tábor socializmu a kapitalizmu nezapríčinil azda objektívny spoločenský vývoj súčasného obdobia — ktoré je obdobím zániku kapitalizmu a víťazného nástupu socializmu — ale „dogmatický“ marxizmus.

⁴² Pierre Hervé, *Revolúcia a fetiše*, Paríž 1956, 42.

⁴³ Egyetemi Ifjuság, Budapešť 31. X. 1956.

⁴⁴ *A magyar nép védelmében*, 1957, miesto vydania neudané, 30, 32.

V tejto súvislosti sa natiska otázka, ako by — podľa I. Nagya — bolo malo robotnícke hnutie postupovať, aby k tomuto podľa neho neželateľnému rozdeleniu sveta nedošlo? Sovietsky sväz mal vraj voliť takú cestu socialistickej výstavby, ktorá by bola bez revolúcie, iba evolučnou cestou viedla k zániku kapitalizmu a víťazstvu socializmu. Iba takáto cesta by vraj odradila imperialistov od vytvárania protisovietskych vojenských blokov a od zostrovania medzinárodného napätia. Medzinárodné robotnícke hnutie sa malo teda vzdať úsilia o revolúciu, čo by bolo primälo buržoáziu k zmierlivosti. No tieto náhľady vyslovujú vlastne požiadavok, aby sa komunistické hnutie vzdalo vôbec úsilia o socializmus. Nagy má pravdu v tom, že kapitalisti by takúto „líniu“ robotníckeho hnutia akiste srdečne privítali. Veď znamená vlastne vzdanie sa boja proti kapitalizmu. Ale z hľadiska základných záujmov robotníckej triedy sú tieto „teoretické“ koncepcie nesprávne, kontrarevolučné.

Od týchto všeobecných náhľadov I. Nagya o evolučnej ceste k socializmu bol už len krok k tvrdeniu, že robotnícka trieda „nemôže podriaďovať všeobecné záujmy národa záujmom svojej triedy, lebo robotnícka trieda sa môže oslobodiť iba spoločne s ostatnými pracujúcimi triedami a vo zväzku s nimi môže posilniť štátnu moc“. Nagy hlásal teda „jednotu“ všetkých tried národa, nie marxisticko-leninskú politiku boja za socializmus, ale akési „celonárodné“, nadtriedne úsilie o „socializmus“.

Čo však môže predstavovať objektívne politika „nepodriaďovania“ národných záujmov záujmom robotníckej triedy? Predovšetkým treba konštatovať, že I. Nagy týmto nesprávnym tvrdením popiera objektívnu skutočnosť, že v súčasnom období sú v podstate záujmy robotníckej triedy a národné záujmy — s výnimkou buržoáznej časti národa — totožné. Spomínané tvrdenie môže preto objektívne znamenať iba požiadavku podriadenia politiky robotníckej triedy niektorej inej triede, čo za súčasnej situácie spoločenského vývoja môže znamenať koniec-koncov iba podriadenie záujmom buržoázie.

Od popierania triedneho zápasu prešiel I. Nagy logicky k idealizovaniu štátno-kapitalistických tendencií, v ktorej otázke sa dostal k podivnej zhode s juhoslovanskými revizionistami. Treba podotknúť, že antimarxistické teórie o štátnom kapitalizme patria dnes k najpoužívanejším ideologickým zbraniam revizionizmu. I. Nagy napr. hlásal, že ľudovodemokratický štát je vlastne demokratický štát kapitalistického typu, v ktorom znárodnené priemyselné podniky, banky atď. nemôžu tvoriť socialistický sektor národného hospodárstva, ale sú iba štátnokapitalistickým sektorom. Tento sektor spolu s poľnohospodárskou malovýrobou sa môže vraj dostať k socializmu bez diktatúry proletariátu, a to demokratickou cestou. Pôdohospodárstvo môže pritom kráčať k socializmu bez družstevného hnutia. Na základe týchto a podobných úvah dochádza I. Nagy napokon k záveru, že diktatúra proletariátu nie je v súčasnom období už potrebná a iba „dogmatici“ veria ešte v jej nutnosť.

Tak sa dostal I. Nagy na ideologickú platformu bernsteinizmu, ktorý vždy zameriaval svoje „teoretické“ úsilie na vyvracanie nevyhnutnosti nastolenia diktatúry proletariátu po dobytí moci robotníckou triedou. No Nagyovi sa rovnako nepodarilo podať vedecký dôkaz tejto teórie ako toľkým jeho predchodcom a súčasníkom. Skutočný život triedneho zápasu vo svete dokázal naopak správnosť leninských myšlienok, že kým jestvujú triedy, bude každá forma vlády predstavovať vždy diktatúru jednej triedy nad druhou. Diktatúra proletariátu je práve najširšou možno triednou demokraciou, lebo predstavuje objektívne diktatúru pracujúcich mas, vedených robotníckou triedou a jej politickou stranou, nad malou hŕstkou vykorisťovateľov. Časopis Népszabadság⁴⁵ pou-

⁴⁵ Népszabadság, Budapešť 21. V. 1958.

kazuje správne na to, že ilúzia o štátnom kapitalizme „bola jednou z ideologických zbraní revizionistov pri vyvolávaní chaosu a v neposlednom rade týmito ilúziami pripravovali zvedených ľudí na obnovu kapitalizmu, hlásajúc heslo „maďarskej demokratickej cesty“ k socializmu bez diktatúry proletariátu“. Práve tieto náhľady priviedli koniec-koncov vládu I. Nagya tiež k úsiliu o obnovu buržoázných politických strán a napokon k ideologickej kapitulácii pred nimi.

Z náhľadu o nepodriadení „národných“ záujmov záujmom robotníckej triedy aplikovanom na medzinárodnopolitické vzťahy — vyplynul tiež celý rad ďalších revizionistických teórií I. Nagya. Zastával napr. stanovisko, že známych päť zásad mierového spoluzitia socialistického a kapitalistického sveta — ktoré vzišli zo vzťahov medzi ľudovou Čínou a buržoáznou Indiou — nepochádza vraj z protirečenia medzi socializmom a kapitalizmom a nevyjadruje iba tieto protirečenia, ale je faktorom, ktorý je nezávislý od spoločenského a politického zriadenia krajín. Tento nesprávny náhľad priviedol I. Nagya napokon k nepochopiteľnému záveru — ktorý privítali imperialisti s takým uspokojením aj u juhoslovanských vedúcich činiteľov — že päť zásad mierového spoluzitia „sa nemôže obmedzovať iba na kapitalistické zriadenie, alebo na boj dvoch sústav, ale musí sa rozšíriť vo vnútri demokratického a socialistického tábora.“

Popieranie princípov triedneho boja priviedlo teda súčasných revizionistov aj k nepochopeniu kvalitatívneho rozdielu medzi kapitalistickými a socialistickými štátmi a na tomto základe k nesprávnej požiadavke, aby socialistický štát mal rovnaké vzťahy k všetkým krajinám bez ohľadu na ich spoločenské zriadenie. Ale objektívna skutočnosť je taká, že socialistické krajiny majú celý rad spoločných zásadných cieľov a záujmov, ktoré ich prirodzene stmelujú v jednotný socialistický tábor, ktorý si iba spoločnými silami môže vytvoriť vhodné medzinárodnopolitické, ekonomické a politické podmienky pre socialistickú výstavbu. Preto nemôže s náhľadmi I. Nagya súhlasiť nikto, kto si zachoval opravdivé socialistické povedomie a neopustil zásady proletárskeho internacionalizmu.

Revizionizmus sa vždy usiloval o to, aby predstavoval „ucelený“ a „logický“ uzavretý systém. Jeho nositelia si vždy uvedomovali, že iba tak môžu splniť svoje najvlastnejšie poslanie: brzdiť revolučné úsilie medzinárodného robotníckeho hnutia za likvidáciu kapitalizmu a výstavbu socializmu. Súčasní revizionisti sa usilujú preto tiež o to, uzavrieť kruh „popierania marxizmu“, a to vyvracaním poučiek, ktoré majú zásadný význam pre revolučné boje robotníckeho hnutia, pre úsilie o výstavbu socializmu. Na tomto základe bojoval napr. maďarský revizionista Géza Losonczy⁴⁶ proti „presadzovaniu robotníckych kádrov“ v socialistickom štáte, lebo v tejto praxi videl „postoj namierený proti inteligencii“. Hlásal teda absurdný náhľad, že v robotníckom štáte, v ktorom jestvuje diktatúra proletariátu, má byť robotníckej triede znemožnený prístup do štátneho aparátu. Prečo však nazývať potom taký štát robotníckym? Na túto otázku však zradca Losonczy neodpovedá.

Opierajú sa o teoretické náhľady svojich „ideových“ vodcov I. Nagya, G. Losonczyho, G. Lukácsa a iných usilovali sa potom niektoré malomeštiacke živly rozvíjať tieto a podobné teoretické náhľady na úseku svojej pôsobnosti. Na tomto „teoretickom“ základe došiel napr. jeden z nich, Gyulá Hay,⁴⁷ k teórii tzv. čistého štítu v literatúre. „Čistý štít“ je vraj pre literatúru skutočne čistý vtedy, ak je na ňom neviditeľnými písmenami vpísaný neporušiteľný dekrét majúci silu zákona: dekrét o literárnej slobode.

⁴⁶ Müvelt nép, Budapešť 2. IX. 1956.

⁴⁷ Irodalmi Újság, Budapešť 15. IX. 1956.

A čo poníma autor tohto náhľadu pod slobodou? „Rozumieme tým čo najúplnejšiu, čo najmenej obmedzovanú literárnu slobodu, aká je u ľudí v spoločnosti vôbec možná. Inými slovami: literatúre nech nie je zakazované nič, čo inak nezakazujú zákony spoločnosti“ — hovorí G. Hay. Pritom nevysvetľuje, akú spoločnosť má vlastne na mysli. Hovorí o spoločnosti vôbec a nie azda o socialistickej spoločnosti. Poníma pritom tiež slobodu všeobecne, nie konkrétne, nehovorí, slobodu „pre koho“ má na mysli v spomínanom článku. Je jasné, že revizionistovi Hayovi — ktorý sa napokon tak aktívne zúčastnil kontrarevolúcie voči socializmu — ide o presadzovanie buržoázno-demokratických princípov v maďarskej spoločnosti, ide mu koniec-koncov o slobodu pre bývalých vykorisťovateľov. Netreba azda dokazovať, že tieto náhľady nemajú nič spoločného s marxizmom-leninizmom a socializmom.

Rovnaké teoretické východisko majú aj rôzne revizionistické náhľady v iných komunistických stranách, týkajúce sa najmä marxisticko-leninských princípov v strane.

Americký revizionista John Gates — ktorý inak pod rúškom fráz o tvorivom rozvíjaní marxizmu hlásal poučku o akomsi špecificky americkom poňatí marxizmu — tvrdil napr., že demokratický centralizmus je vraj produktom špecificky ruských podmienok a preto sa nehodí pre „západné“ podmienky. „Zastávame nové stanovisko k demokratickému centralizmu“ — napísal J. Gates.⁴⁸ Demokratický centralizmus vedie vraj k vytvoreniu organizácie polovojenského typu a dodržiavanie tohto princípu vylučuje údajne možnosť diskusie v strane. Ale objektívna skutočnosť je podstatne iná. Práve demokratický centralizmus zabezpečuje totiž najširšiu účasť komunistov pri prebojovávaní a uskutočňovaní marxisticko-leninskej politiky. Pritom však na druhej strane zabezpečuje potrebnú jednotu a akcieschopnosť strany a znemožňuje triednemu nepriateľovi oslabovať komunistické strany, ideologicky ich ovplyvňovať.

Podobný zdroj a charakter mali tiež napr. niektoré revizionistické teórie v Komunistickej strane Holandska. Revizionista Heugjes napr. tvrdil, že leninské organizačné princípy boli vypracované a vyskúšané v špecificky ruských podmienkach, a preto ich nemôžu používať komunistické strany vyspelých kapitalistických krajín, v ktorých sú údajne podmienky pre „plynulý“, teda evolučný vývoj k socializmu. Heugjes zakladá svoje antimarxistické náhľady o strane na starom revizionistickom tvrdení o absolútnej špecifičnosti vývinu západoeurópskych krajín a ich robotníckeho hnutia. Heugjes pritom prekrucoval zásadu demokratického centralizmu. Oddeľoval pojem „demokracia“ od pojmu „centralizmus“, staval jeden proti druhému, popieral nerozlučnú jednotu demokracie a centralizmu v strane, ktorá jedine môže zaručiť revolučnú jednotu, bojovnosť a akcieschopnosť revolučnej strany ako predvoja nás. Heugjes tiež žiadal, aby sa v Komunistickej strane Holandska uskutočnilo akési „zmierenie“ centralizmu, aby bola pripustená neobmedzená diskusia, a to aj po prijatých uzneseniach. Obraňoval dokonca zhovievavý postoj k rôznym nemarxistickým náhľadom v strane a pod.

Heugjesove náhľady nie sú azda originálne. Hlásali ich už v mnohých variantoch revizionisti rôznych období a krajín a aj v súčasnosti zapadajú do širšieho komplexu revizionistických náhľadov, ktoré sa v rôznych krajinách usilujú podkopať akcieschopnosť komunistických a robotníckych strán, a ktoré aj v praxi uplatňujú juhoslovanskí revizionisti. Ale medzinárodné robotnícke hnutie si na šťastie uvedomuje ďalekosiahly a zásadný význam princípov demokratického centralizmu pre vývoj revolučných robotníckych strán a celého komunistického hnutia — a na druhej strane nebezpečenstvo a triedno-polí-

⁴⁸ Political Affairs, New York, november 1956.

tický charakter útokov proti marxisticko-leninským princípom o strane. Preto tiež nastúpilo tak rozhodne do boja proti revizionistickým úsiliam v týchto otázkach.

*

Usilovali sme sa v doterajšom výklade poukázať na charakteristické črty súčasného revizionizmu západoeurópskych pravicových socialistov, ako aj na jeho prejavy v niektorých komunistických stranách a socialistických krajinách. Tieto fakty potvrdzujú spoločnú ideovú platformu a všestrannú úzku späťosť hlavných koncepcií súčasného revizionizmu rôznych foriem a krajín. Za súčasnej situácie sa však stala centrom revizionizmu Juhoslávia. Vyplynulo to už zo spomenutej skutočnosti, že práve v Juhoslávii sa podarilo revizionizmu ovládnuť a nacionalisticky znetvoriť jednu z komunistických strán a aj vládu v krajine, ktorá mala všetky predpoklady pre rýchly a úspešný socialistický vývoj. Pokúsime sa preto napokon stručne poukázať na niektoré teoretické zdroje, z ktorých čerpajú juhoslovanskí revizionisti pri vypracovaní svojich teórií, ktoré vydávajú za „najnovší výdobytok“ marxizmu-leninizmu.

Juhoslovanskí revizionisti zastávajú napr. nový variant starej kautskyánskej teórie o evolučnej ceste k socializmu. V programe SKJ sa tvrdí, že povedľa revolučných socialistických premien prebieha aj evolučný proces pretvárania kapitalizmu na socializmus. K socializmu vraj možno prejsť kvantitatívnym zvyšovaním, nahromadením „socialistických“ prvkov a tendencií v rámci kapitalizmu, t. j. živelným narastaním, dozrievaním socializmu v lone kapitalistickej sústavy.

E. K a r d e l j napísal napr.,⁴⁹ že západoeurópsky socializmus ide inou cestou ako sovietsky. Orientuje sa vraj tým smerom, že pomocou už vybudovaného „klasického“ buržoáznodemokratického systému posilňuje postupne a pokojným vývojom robotnícku triedu a tým aj politické a ekonomické pozície socializmu v rámci buržoáznej spoločnosti. Pritom konštatuje, že takýto postupný vývoj v socialistickom smere „je pre celý rad krajín nielen možný, ale sa stáva skutočnosťou“. Program SKJ nielenže preberá tieto K a r d e l j o v e náhľady o postupnom socialistickom vývoji za „klasickéj buržoáznej demokracie“, ale ho ešte ďalej rozpracúva a dovádza k jeho logickým záverom. Hovorí sa v ňom o dvoch zásadne odlišných cestách k socializmu, revolučnej a evolučnej. Je to starý revizionistický náhľad, vyvrátený opätovne teoretikmi marxizmu-leninizmu.

Úsilie dokázať, že socialistická spoločnosť môže vzniknúť aj evolučnou cestou, podmienuje v ďalších dôsledkoch celý rad antimarxistických náhľadov o javoch a procesoch charakterizujúcich súčasný kapitalizmus. Juhoslovanskí revizionisti sa namáhajú napr. dokázať „základnú zmenu“ funkcií súčasného buržoázneho štátu. Revizionista N. P a s i č napísal,⁵⁰ že buržoázny „štát nie je iba nástrom buržoázie. Je proti svojmu želanu tiež nástrojom historickej nevyhnutnosti“. Aj program SKJ⁵¹ tvrdí, že štát „stále viac kontroluje kapitál tým, že čiastočne obmedzuje právo súkromne spravovať kapitalistické vlastníctvo a odníma vlastníkom súkromného kapitálu niektoré samostatné funkcie v hospodárstve a spoločnosti“. Juhoslovanskí revizionisti hlásajú, že čím viac sa niektoré ekonomické funkcie prenášajú zo súkromného kapitálu na štát, tým viac sa prejavuje tlak nových, objektívnou tendenciou socialistických prvkov na kapitalistický spôsob výroby. Štát sa vraj touto cestou mení na nadriadnu organizáciu, ktorá stojí oproti dvom antagonistickým triedam kapitalistickej spoločnosti.

⁴⁹ E. K a r d e l j, *Socialistická demokracia v Juhoslávii*, Oslo 1954, 15, 17.

⁵⁰ *Borba*, Belehrad 8. VI. 1958.

⁵¹ *Navrť programa Saveza komunista Jugoslavie*, Belehrad 1958, 18.

Týmito náhľadmi sa revizionisti usilujú poprieť objektívnu skutočnosť, že rast štátno-monopolistického kapitalizmu znamená ďalšie posilnenie monopolov, ďalšie sústredenie ekonomickej a politickej moci v rukách finančných kapitalistov, na základe ktorej títo využívajú štát pre svoje žištne ciele. No nijaké teórie nemôžu zmeniť objektívnu skutočnosť súčasného kapitalizmu, ktorú prežívajú denne na vlastnom tele miliónové masy pracujúcich v imperialistických krajinách.

Ale teórie juhoslovanských revizionistov nie sú vôbec pôvodné. Všimnime si, čo o týchto otázkach hovorí napr. norský pravicový socialista Dagfin Ju e l.⁵² Na otázku, či je dnes správne tvrdiť, že v Nórsku je ešte kapitalistické zriadenie, Ju el odpovedá: „Nie, nová spoločnosť prešla od konca minulého storočia, a najmä po druhej svetovej vojne ohromnými zmenami a vývoji pokračuje veľmi rýchle. Je správne povedať, že žijeme v prechodnom období. Tvorí sa nová spoločnosť a vývoj pokračuje socialistickým smerom“. Tieto argumenty znejú tak, ako by boli napísané v niektorom juhoslovanskom časopise.

Aj vo Veľkej Británii sa teoretici revizionizmu usilujú dokazovať, že súčasná kapitalistická spoločnosť sa vyvíja smerom k socializmu. V programe Labouristickej strany Industry and Society sa napr. poukazuje na to, že vraj ekonomika Veľkej Británie už nie je kontrolovaná kapitalistami, a hybnou silou vo výrobnom systéme nie je už túžba po zisku. Naopak štát, ktorý je údajne „nezávislou silou“, kontroluje vraj kapitál a usmerňuje ekonomiku „socialistickým“ smerom. Jeden z teoretikov labouristov John Stachey⁵³ napr. napísal, že štruktúra ekonomiky Veľkej Británie „sa modifikovala takým spôsobom, že naliehavo vyžaduje ústrednú regulatívnu autoritu, aby mohla vôbec fungovať“. Preto vraj preberá štát určité funkcie, ktoré doteraz uskutočňovali kapitalisti a týmto zásahom štátu sa mení charakter ekonomiky k socializmu.

Iný britský revizionista C. A. Cros land⁵⁴ napísal zasa, že moc štátu „nesmierne vzrástla a je dnes nezávislou bezprostrednou mocou, ktorá ovláda hospodársky život krajiny. Už táto zmena sama osebe by ospravedlňovala vyhlásenie, že kapitalistická éra sa stala minulosťou“ a že roku 1951 Veľká Británia prestala byť vo všetkých hlavných zreteľoch kapitalistickou krajinou.

No, na okraj všetkých týchto labouristických teórií, ktoré hlásajú, že pri používaní štátnej moci sa podarí vytvoriť rovnováhu medzi spoločenskými triedami a skupinami, poukazuje správne John Golan⁵⁵ v stati *Moderný revizionizmus a „demokratický socializmus“*, že skúsenosti pracujúceho ľudu Veľkej Británie ukázali, ako štát v skutočnosti „reguluje“ hospodárstvo krajiny, ale s úplne odlišným cieľom: potláčať a vykorisťovať robotnícku triedu v záujme stále stúpajúcich ziskov veľkoburžoázie. Golan poukazuje na základe veľkého faktového materiálu, že myšlienka nezávislého štátu, ktorý „kontroluje“ kapitalizmus, je iba propagandistická fráza, ktorú britskí labouristi zastávajú spolu s juhoslovanskými revizionistami. Všetky tieto teórie nemôžu zastierať objektívnu skutočnosť, že hospodárska a politická diktatúra imperialistov vládne celou krajinou.

Aj náhľady juhoslovanských revizionistov, že „po upevnení moci robotníckej triedy a pracujúcich vôbec vystáva otázka postupného odumierania štátu ako základná a rozhodujúca sila socialistického spoločenského zriadenia“⁵⁶ nie sú vôbec pôvodné. Pred-

⁵² Arbeiterbladet, Oslo 1953.

⁵³ John Stachey, *Contemporary Capitalism*, Londýn 1952, 279.

⁵⁴ *New Fabian Essays*, Londýn 1952, 39, 42.

⁵⁵ *Marxism Today*, Londýn, august 1958.

⁵⁶ *Navrt programa Saveza komunista jugoslavie*, 34.

stavujú v podstate oživenie V. I. Leninom už roku 1918 vyvrátených bucharinských teórií. V. I. Lenin sa totiž v diskusii o programe KS(b) Ruska postavil proti tomu, aby sa v programe charakterizovala socialistická spoločnosť — ako to navrhoval Bucharin — v rozvinutej podobe, t. j. ako komunizmus. Vyhlásil vtedy, že po dobytí moci robotníckou triedou treba byť bezpodmienečne za štát. „Vyhlásovať vopred odumieranie štátu bude porušením dejinej perspektívy“.⁵⁷ Vývoj v Juhoslávii ostatne sám potvrdzuje správnosť tohto leninského náhľadu. Napriek všetkým teóriám o odumieraní štátu pokračuje v Juhoslávii objektívne posilňovanie všetkých jeho zložiek.

Juhoslovanskí revizionisti hlásajú, a to tiež na podklade svojej „teórie“ o odumieraní štátu, že národné hospodárstvo za socializmu má byť decentralizované na úplne izolované samostatné výrobné jednotky, na čelo ktorých majú byť volené rady zamestnancov. Revolučná strana robotníckej triedy nemá vraj vedúcu úlohu v celkovom riadení národného hospodárstva. Ani táto idea nie je vôbec originálna, ale je to starý princíp anarchosyndikalizmu, ktorého autorom je P. Proudhon. No moderné hospodárstvo nemožno riadiť inak ako centrálné. Veď už tendencia vývoja monopolistického kapitalizmu vedie k sústredovaniu výroby a kapitálu — čo práve vytvára ekonomické predpoklady pre plánovité socialistické riadenie hospodárstva. Veľmi slabé výsledky juhoslovanského hospodárstva ostatne samy dokazujú, že tieto „nové“ spôsoby riadenia nevyhovujú potrebám socializmu.

*

Mohli by sme pokračovať v porovnávaní náhľadov juhoslovanských revizionistov s náhľadmi západoeurópskych pravicových socialistov, napr. v otázkach súčasného medzinárodného vývoja, dvoch svetových sústav, skúseností z budovania socializmu v rôznych krajinách a predovšetkým v Sovietskom sväze, proletárskeho internacionalizmu a vzájomných vzťahov medzi socialistickými krajinami, medzi komunistickými stranami atď. Takýto postup by priniesol ďalšie dôkazy pre naše tvrdenie, že súčasný revizionizmus — napriek skutočnosti, že jeho juhoslovanský variant má určité špecičnosti, ktoré z neho robia hlavné súčasné nebezpečenstvo komunistického hnutia — má spoločnú ideovú a politickú platformu. Môžeme preto oprávnene konštatovať, že povedľa tábora imperializmu, ktorý pod vedením amerických imperialistov vynakladá také veľké úsilie, aby zastavil víťazný nástup socializmu vo svete, jestvuje paralelný tábor revizionistov rôzneho druhu, ktorí pod zástavou „socializmu“, ba v juhoslovanskom prípade dokonca pod zástavou „tvorivého“, „rýdzeho“ marxizmu-leninizmu pokúšajú sa spoločným úsilím objektívne o oslabenie medzinárodného robotníckeho hnutia, o jeho rozkol. Preto je boj proti revizionizmu, najmä juhoslovanského typu, najdôležitejšou ideologickou a politickou úlohou medzinárodného komunistického hnutia.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Knihy a brožúry

1. Lenin V. I., *Proti revizionizmu*, Spisy, IV. vydanie, slov. zväzky 4, 7, 27, 31, Bratislava 1952—1958. — 2. Cornforth M., *Na obranu filozofie proti pozitivizmu a pragmatizmu*, Praha 1953. — 3. *Dokumenty z porady predstaviteľov komunistických a robotníckych strán v Moskve 4.—19. novembra 1957*, Bratislava 1957. — 4. Duclos J., *Akčná jednota robotníckej triedy a ľudov-*

⁵⁷ V. I. Lenin, Spisy, 27, 130.

vý front, Praha 1958. — 5. Hájek J. S., *Zhubná úloha pracovných socialistov v ČSR, Praha 1954.* — 6. Hendrych J., *Niektoré súčasné otázky ideologickej práce strany, Bratislava 1957.* — 7. Hodža E., *Zpráva o činnosti ÚV Albánskej strany práce na III. sjazdu strany, Praha 1956.* — 8. Kállai G., *Maďarská kontrarevolúcia vo svetle marxizmu-leninizmu, Budapešť 1957.* — 9. Leduc V., *Ist der Marxismus überholt?, Berlin 1949.* — 10. *O historických skúsenostiach diktatúry proletariátu, Bratislava 1957.* — 11. *Pravicoví socialisti v službách podnecovateľov vojny, Praha 1953.* — 12. *Rozdrvenie antikomunizmu v Taliansku, Moskva 1956.* — 13. Söder G., *Studie zur rechtssozialistischen Ideologie, Berlin 1957.* — 14. Thörez M., *Za mier a národnú dôstojnosť Francúzska, Bratislava 1956.* — 15. *Uznesenie Ústredného výboru KSC o zvýšení úrovne a ďalšom rozvoji vysokých škôl, Bratislava 1956.* — 16. Veselý J., *O koreňoch a histórii sociáldemokratizmu, Praha 1954.* — 17. Veselý J., *V čom sa prejavuje sociáldemokratizmus, Praha 1954.* — 18. Winzer O., *Die heutige deutsche Sozialdemokratie und der Marxismus, Berlin 1954.* — 19. Auriol V., *Souvenir sur Jean Jaures, Paríž 1945.* — 20. Bernstein E., *Predpoklady socializmu a úlohy sociálnej demokracie, Praha 1902.* — 21. Blum L., *Pour etre socialiste, Paríž 1945.* — 22. Bôse E., *Materialistische Geschichtsauffassung, Hamburg 1948.* — 23. Giolitti A., *Reforma a revolúcia, Milano 1957.* — 24. *Handbuch der sozialdemokratischen Politik, Bonn 1953.* — 25. Izard G., *L'homme est révolutionnaire, Paríž 1949.* — 26. Jordi H., *Demokratischer Sozialismus, Bern 1952.* — 27. Laurat L., *Komunistický manifest a súčasný svet, Paríž 1948.* — 28. Lefebvre H., *Formalis logika, dialektikus logika, Budapešť 1949.* — 29. Lefebvre H., *Problemes actuelle du marxisme, Paríž 1958.* — 30. Lefebvre H., *Critique de la vie quotidienne, Paríž 1958.* — 31. Nagy I., *A magyar nép védelmében, 1957.* — 32. *Navrť programa Saveza komunista Jugoslavie, Beograd 1958.* — 33. *New Fabian Essays, Londýn 1952.* — 34. Sering P., *Jenseits des Kapitalismus, Nürnberg 1946.* — 35. Stachey J., *Contemporary Capitalism, Londýn 1952.* — 36. Schumacher K., *Reden und Schriften, Berlin 1953.* — 37. Schulz K. P., *Sorge um die deutsche Linke, Köln-Berlin 1954.* — 38. Theimer W., *Der Marxismus, Lehre-Wirkung-Kritik, Bern 1950.* — 39. Weisser G., *Freiheitlich-sozialistische Stillelemente im Leben der Arbeiterschaft, Göttingen 1948.*

Časopisy

40. Arbeiterbladet, Oslo 1953. — 41. Arbeiterzeitung, Viedeň 1957. — 42. Borba, Beograd 1958. — 43. Cahiers du Communism, Paríž 1958. — 44. Daily Herald, Londýn 1950. — 45. Daily Worker, New York 1957. — 46. Deutsche Zeitschrift für Philosophie, Berlin 1958. — 47. Die Zukunft, Viedeň 1957. — 48. Egyetemi Ifjuság, Budapešť 1956. — 49. Einheit, Berlin, 1957 1958. — 50. Friheten, Oslo 1958. — 51. Geist und Tat, Frankfurt a. Main 1958. — 52. Gewerkschaftliche Monatshefte, Kolín 1958. — 53. Irodalmi Ujság, Budapešť 1956. — 54. Kommunist, Moskva 1957, 1958. — 55. Müvelt nép, Budapešť 1956. — 56. Marxism Today, Londýn 1958. — 57. Népszabadság, Budapešť 1958. — 58. Neues Deutschland, Berlin 1958. — 59. Nová doba, Moskva 1958. — 60. Nová mysl, Praha 1957, 1958. — 61. Novo vreme, Sofia 1957. — 62. Otázky mieru a socializmu, Praha 1958. — 63. Pravda, Moskva 1958. — 64. Political Affairs, New York 1956. — 65. Populaire, Paríž 1956. — 66. Rabotničesko delo, Sofia 1958. — 67. Rinascita, Rím 1958. — 68. Rudé Právo, Praha 1958. — 69. Társadalmi Szemle, Budapešť 1957, 1958. — 70. Tvorba, Praha 1957, 1958. — 71. Voprosi filosofii, Moskva 1958. — 72. Voprosi istorii KPSS, Moskva 1958. — 73. Vorwärts, Curych 1958. — 74. Weg und Ziel, Viedeň 1957. — 75. Ženminžibao, Peking 1958.